

Edice Obnovené obrazy

VOJTĚCH ZAMAROVSKÝ

GILGAMEŠ

Ilustrovala Běla Kolčáková

Graficky upravil Josef Hamza

Vydal jako svou 5129. publikaci Albatros,
nakladatelství pro děti a mládež,

v Praze roku 1976

Odpovědná redaktorka Jitka Minaříková

Výtvarný redaktor Zdeněk Mlčoch

Technický redaktor Pavel Rajský

Ze sazby písma Garamond vytiskl Tisk,

knižní výroba, n. p., Brno, závod 2

5,94 AA (text 4,03, ilustrace 1,91), 6,00 VA

Náklad 25 000 výtisků. 1. vydání

13-885-76 14/65 Vázaný výtisk 20,- Kčs

Pro čtenáře od 12 let

Dva a půl tisíciletí skrýval rubáš pouštního písku před zrakem lidstva jedno z největších a zároveň nejstarších básnických děl světa: Epos o Gilgamešovi, králi města Uruku v jižní Mezopotámii.

Mezopotámie je starověký název bájně a přesto skutečné země, jež leží mezi řekami Eufratem a Tigridem a tvoří jádro dnešního Iráku; věda klade do ní „kolébku lidské civilizace“ a bible „pозemský ráj“. Tam žili kdysi Babylóňané a Asyřané a ještě před nimi Sumerové, první historicky známý národ na naší zeměkouli. Tam se tedy tento epos zrodil; kdy se tak však stalo, přesně nevíme. Poprvé jsme se s ním seznámili na dvanácti tabulkách, které pocházejí asi z poloviny 7. století před n. l.; známe však i jeho starší asyrské a babylónské zlomky z 12. až 18. století před n. l. a také mnohem starší sumerské předlohy z 20. století před n. l. Máme o něm doklady dokonce z dob, ze kterých se nezachoval v písemném záznamu: na mezopotamských výtvarných památkách s vyobrazením Gilgamešových činů. Nejstarší tyto doklady pocházejí ze skutečně propastně hloubky věků – z první třetiny 3. tisíciletí před naším letopočtem!

Asyrské tabulky, na kterých jsme se s tímto eposem poprvé seznámili, byly objeveny v Ninive, sídelním městě krále Aššurbanipala (668–631 před n. l.), které dobyla roku 612 před n. l. spojená vojska Babylóňanů, Médů a Peršanů. Toto město, „kde jen nemluvnátek, jež neznají rozdíl mezi pravou rukou a levou, bylo sto a dvacet tisíc“, zmizelo tehdy se všemi svými chrámy a honosnými paláci doslova z povrchu země; řecký dějepisec Hérodotos, který je hledal kolem roku 450 před n. l., se už nemohl dopátrat, zda leželo na levém břehu Tigridu, nebo na pravém. Takto zničené a opuštěné zůstalo až do roku 1846, kdy je pod návějem písku objevil britský archeolog Austen H. Layard. Při vykopávkách našel v jeho troskách i zbytky Aššurbanipalovy knihovny, jež obsahovaly přes 20 000 hliněných tabulek popsaných neobyčejně složitým a tehdy nesrozumitelným klínovým písmem. Dopravil je do Londýna, kde se dostaly do Britského muzea, aby čekaly na rozluštění a zpracování. V té době nikdo netušil, že mezi nimi

jsou také tabulky s Eposem o Gilgamešovi, o němž se ostatně vědělo jen tolik, že prý kdysi existoval.

Klínové písmo vzdorovalo vědcům dlouhé desítky let; bylo ještě záhadnější a nepochopitelnější než egyptské hieroglyfy. Když se je nakonec podařilo rozluštit, a s ním i mrtvé a zapomenuté jazyky starověké Mezopotámie, objevil britský asyriolog George Smith roku 1872 mezi Layardovými nálezy zlomek velké tabulky, jež pocházela z Eposu o Gilgamešovi. Její překlad vzbudil přímo senzaci: obsahovala totiž popis potopy světa, a to zčásti přesně stejnými slovy jako bible, přičemž nebylo pochyb, že její text byl starší než biblický. Tabulce však chyběl konec; Smith se tedy vypravil do Ninive a tam jej v opuštěných rozvalinách jakoby zázrakem našel. Další archeologové vykopali pak další zlomky tohoto eposu; jiné se pak našly mezi tabulkami v jiných muzeích, do nichž se dostaly z dřívějších vykopávek. Zlomky se začaly doplňovat a spojovat: co chybělo v tabulkách z Ninive, našlo se tu a tam v starších asyrských a babylónských textech, něco se dalo doplnit z chetitských překladů, jiné pak ze sumerských předloh. Přesto zůstalo v tomto eposu dodnes mnoho mezer a nesrozumitelných míst. Nicméně, co z něho známe, naprosto dostačuje, abychom mohli ocenit jeho uměleckou i myšlenkovou hodnotu i jeho význam v dějinách světové poezie.

Epos o Gilgamešovi nemáme tedy v tak souvislém a úplném zpracování jako například Homérovu Iliadu nebo Odysseiu. Původně měl asi 3600–3800 veršů; dodnes se jich podařilo objevit, rozluštit a přeložit jen něco přes 2000. Zůstává tedy i po nejnovějších objevech z posledních desetiletí do velké míry torzem, které připomíná, chceme-li příklad ze sochařství, třebaš Afroditu Mélskou nebo Diskobola. Torzem, které musíme obdivovat a které můžeme na chybějících místech podle svých představ i doplňovat – samozřejmě vždy se snahou po co největší autentičnosti a přitom s výhradou, že ta nebo ona část mohla znít v originále jinak.

Tolik tedy úvodem k stručnému převyprávění Eposu o Gil-

gamešovi; o dalším si řekneme v doslovu. A ještě něco: nezapomínejme, že na těchto stránkách je pouze prozaický text, kdežto originál byl básnickým dílem, a že tento text je sestaven (a místy doplněn) podle dějové následnosti a čtenářského určení, kdežto originál byl určen k přednesu za doprovodu lyry a bubnů. Přesto se však co nejvíc přidržujeme původního znění i dobových výrazových prostředků. Zachováváme též základní osnovu, jak ji známe z tabulek z Aššurbanipalovy knihovny v Ninive.

Nyní však obraťme list a vystupme v duchu na hradbu velkého města Uruku na březích Eufratu, jejíž stavbu připisuje epos Gilgamešovi. Přenesme se o tisíciletí nazpět a sledujme osudy hrdiny, jak je opěvovaly celé generace pěvců dávno mrtvého lidu Mezopotámie. Osudy hrdiny Gilgameše.

GILGAMEŠOVY ČINY A OSUDY

PODLE TABULEK

Z KNIHOVNY KRÁLE AŠŠURBANIPALA

A JINÝCH

ASYRSKO-BABYLÓNSKO-SUMERSKÝCH PRAMENŮ

I. GILGAMESĚ A MOHUTNÁ URUKU HRADBA

/TABULKA PRVNÍ A DRUHÁ/

Pohlédni, příteli, na velké město Uruk na březích svatého Eufratu! Projdi se po jeho širokých třídách a náměstích, prohlédni si jeho výstavné chrámy! Zastav se před Eannou, svatyní bohyně Ištary, a dotkni se jejího prahu! To všechno z dávných pochází dob a nic podobného nevytvořil jinde žádný král ani člověk.

Pohlédni, příteli, na velkou hradbu kolem Uruku na březích Eufratu! Je z pálených cihel, vysoká a mocná, zdi má jako z kovu! Projdi se po ní mezi cimbuřím, sestup až k jejím základům a dotkni se jich rukou! Pochází z nedávných dob a nic podobného nevytvořil jinde žádný král ani člověk.

Byl to hrdina Gilgameš, který svou vůlí a rukou svého lidu postavil tuto nesmírnou hradbu, aby žil Uruk bezpečně před vojákem z jiného města a před lupičem z pouště. Byl to král Gilgameš, který si tímto dílem věčně zajistil jméno.

Gilgameš se stal králem Uruku z vůle a milosti bohů, a to jako pátý vladař od dob, kdy země vsákla do sebe vodu ze strašné potopy světa. Před ním tam vládl Rybář Dumuzi, před ním pak Pastýř Lugalbanda, před ním Válečník Enmerkar; prvním uruckým králem byl Syn slunce Meškiagašer. Všechny své předchůdce chtěl král Gilgameš převýšit mocí i vladařskými činy a v paměť věků příštích chtěl vstoupit s příjmením Hrdina.

Nikdo na celé té velké ploché desce, jež pluje na vesmírném moři a jež se jmenuje Země, nebyl Gilgamešovi roven. Sami bohové našli v něm zalíbení, když ho ze smrtelného muže Lugal-

bandy porodila jeho božská matka Ninsun. Bůh slunce Šamaš ho obdařil krásou; postavu měl vysokou jedenáct loktů, devět pídí měřil kolem prsou, zdobily ho dlouhé kadeřavé vlasy spletené do copů, z jeho mužné tváře vyzařoval půvab. Bůh bouřky Adad mu dal odvahu a sílu; krok měl jako divoký býk, nikdy neklesal na mysl a neslábl na těle ve dne ani v noci, ráně jeho zbraně nepřítel neodolal. Bůh moudrosti Ea mu daroval rozum; poznal všechny přítomné i minulé věci na světě, nic mu nezůstalo skryté, důvtip a úsudek měl jako sedmero mudrců, kteří před dávnými věky naučili lidi vědám a uměním. Bohaté dary mu dali do vínku i jiní bohové; žil tedy plným a bujarým životem v nádherném paláci, patřily mu všechny ženy a sloužili mu všichni muži z jeho velkého města, všim oplýval v nejhojnější míře. Jen jedno mu chybělo k úplné blaženosti.

Po matce byl Gilgameš bůh, a to ze dvou třetin; po otci zůstal však z jedné třetiny člověkem. Byl tudíž smrtelný.

Hrdinou se mohl Gilgameš beze všeho stát. O tom nebylo pochyb.

Jenže Gilgameš se chtěl stát navíc nesmrtelným.

Tvrdou a těžkou rukou vládl Gilgameš uruckému lidu. Tak jako mohl vládnout jen ten, kdo nebyl ze dvou třetin člověk.

Muži uručí žili neustále v strachu, ženy a dívky v slzách. Jakmile se vynořil nad obzorem východní pouště zářivý Šamašův kotouč, ozval se rachot bubnů. Vojáci s přílbami a dlouhými holemi přišli na křižovatky, kde se shromáždili rozespalí muži, a odvedli je na místa, která jim určil Gilgameš. Tam jedni kopali hlínu, druzí nosili vodu, třetí hnětli mazlavé bláto, čtvrtí jim plnili dřevěné formy, pátí je na horní straně hezky zaoblovali; když trochu ztvrdlo, vysušovali je na slunci nebo vypalovali v ohni. Jako nekonečné proudy mravenců nosili potom jiní hotové cihly na hranice města, daleko za lidská obydlí, a jiní tam pak z těchto cihel stavěli hradbu. Tak to šlo den co den, od rána do noci, pouze

o kousku tvrdé placky chleba a hltu vlažné vody, pod dozorem vojáků s přílbami a dlouhými holemi. Tak to šlo od jednoho svátku po druhý, měsíc co měsíc a rok co dlouhý rok, neboť tak poručil Gilgameš.

Třicet loktů vysokou a třicet loktů širokou hradbu poručil postavit Gilgameš v délce šesti tisíc dvojkroků a se základy z pálených cihel. Nebylo možné vyhnout se jeho rozkazu: byl králem z vůle a milosti bohů, byl zástupcem bohů na zemi, jeho slovo bylo zákonem i božím přikázáním. Muži uručí stavěli, jediné slovo odporu nesmělo překročit ohradu jejich zubů, a hradba kolem města rostla do šířky i dálky. Urucký vládce nebyl však spokojen a ve svém srdci se zlobil.

Den co den přicházel Gilgameš prohlédnout si stavbu a v mysli srovnával: rákosí na břehu Eufratu rostlo rychleji než jeho hradba, obilí na polích rostlo do větší dálky, datlové palmy před chrámem Eanny rostly do větší výšky. Rozkázal proto mužům, aby pracovali i v noci, kdy na nebi svítil místo jasného Šamaše bledožlutý Sin, a přísně jim zakázal vracet se domů na lůžko. Manžel se nesměl odebrat ke své manželce, milenec nesměl k milence, ani hrdinský voják, který byl nyní jen dozorce, nesměl odložit přílbu a hůl, aby šel ke své ženě. To však nebylo všechno: nakonec rozkázal i chlapcům, kteří jinak pásli jen kůzlátka na stepi, a docela maličkým dětem, aby hnětli hlínu a nosili těžké bochníky cihel na stavbu velké hradby.

Jistěže nebylo možné rozkazu krále se vyhnout; bylo však možné obrátit se s prosbou o pomoc k nebeským bohům. „On je pastýř uruckého lidu, je silný a moudrý,“ volali lidé k bohu Anovi, který byl pánem jejich města. „Gilgameš je náš pastýř, je silný a moudrý, a přesto nás utiskuje!“

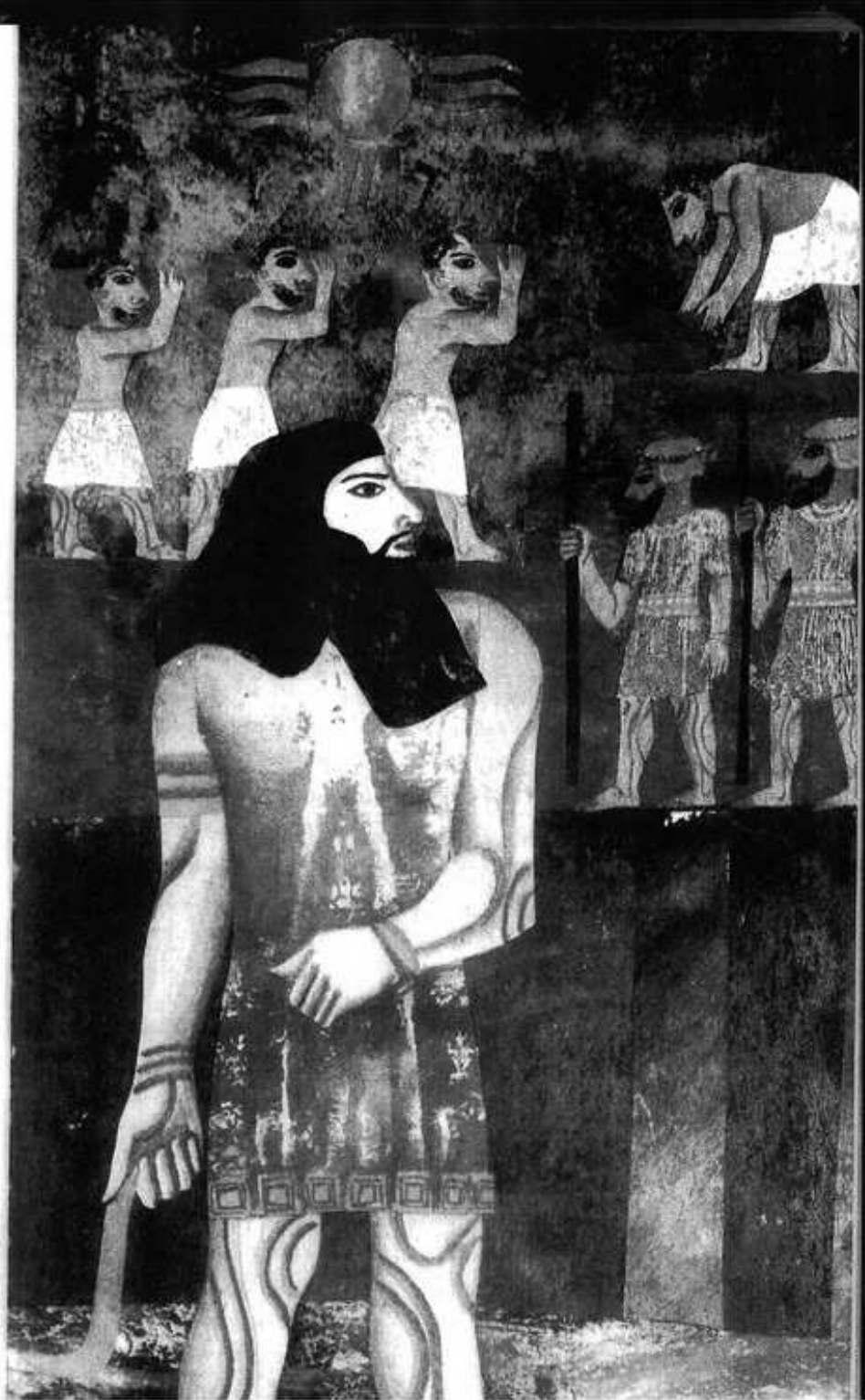
Bohové zaslechli nárek uruckého lidu a slitovali se nad jeho útlakem. Sám nebeský Anu, který byl pánem uruckého města, rozhodl se jim pomoci. Zavolal bohyni Aruru, stvořitelku lidí, a před tváří všech jí řekl:

„Dílo, jež začal Gilgameš, nechť je dokončeno! Nezná však Gilgameš při své nadlidské síle, kde jsou hranice sil lidí. Aruru

mocná, nuže stvoř tvora jemu podobného! Nechť zkrátí jeho srdce, aby si oddechl Uruk!”

Bohyně Aruru, stvořitelka lidí, Anově žádosti ihned vyhověla. Umyla si ruce, odkrojila kus hlíny, dala jí podobu člověka a hodila ji na step.

Tak se na stepi narodil muž stejně silný, jako byl Gilgameš, a bohové mu dali jméno Enkidu.

2. GILGAMESŠ A DIVOKÝ MUŽ ENKIDU ZE STEPI

/TABULKA DRUHÁ, POKRAČOVÁNÍ/

Z vůle nebeského Ana stvořila tedy bohyně Aruru silného Enkidua, který měl zkrotit Gilgamešovo srdce. Z vůle bohů se měl Enkidu střetnout s Gilgamešem v boji jako protivník stejně silný, aby z toho měl prospěch urucký lid.

Trvalo dlouho, než došlo k tomuto střetnutí. Enkidu zatím vyrůstal na stepi; neznali lidi a neznal lidská sídla, s gazelami se živil trávou, se zvířeti pil z napajedla vodu, spával na holé zemi přikrytý pouze hvězdnatou oblohou. Srstí měl zarostlé tělo, rozčuchaný byl jako obilné pole po větru, ruce měl těžké jako hrom a nohy rychlé jako blesk z oblaku, silný byl jako bůh války Ninurta. K takové podobě ho stvořila bohyně Aruru, v takového divocha vyrostl z vůle nebeského Ana.

Trvalo dlouho, než nastal den, kdy se Enkidu dostal do města Uruku a změřil si tam sílu s králem Gilgamešem. Cesty bohů, jsou klikaté a jejich pomoc, přichází-li vůbec, přichází pomalu.

Jako první z lidí spatřil Enkidua lovec, který chytal na stepi zvěř do jam a nastražených pastí. Spatřil ho s liškami a šakaly u vod napajedla a tvář mu při pohledu na něho ustrnula strachem. Když ho tam spatřil podruhé a pak potřetí, uvěřil, že to není přelud, a svěřil se svému otci. „Oznam to, synu můj, králi,“ řekl nato otec, „jdi do Uruku a všechno mu řekni! Gilgameš je nejsilnější v zemi, Gilgameš je nejmoudřejší v zemi, řekni mu o tom divochu ze stepi! Gilgameš je náš pastýř, on ví, co je třeba dělat, on řekne, co máme udělat!“

„Gilgameši, vyslechni má slova,“ promluvil lovec, když zasta-

vil svůj krok před královnou tváří v uruckém paláci. „Jakýsi chlap se objevil na stepi, je nesmírně velký, asi přišel z hor! Zasypal mi jámy, které jsem vykopal, vytrhal pasti, které jsem nastražil, brání mi lovit zvěř! Je nesmírně silný, se zvěří pije z napajedla vodu, bojím se k němu přiblížit, je to strašný divoch!“

„Nuže, neboj se, lovče!“ řekl mu Gilgameš. „Jdi do chrámu bohyně Ištary, polož tam dar a vyber si některou z chrámových služebnic! Odveď si ji s sebou a přiveď ji k napajedlu! Až tam ten divoch přijde, nech ji s ním na stepi samu, ona už ví, jak ho má zkrotit. A jdi pokojně domů!“

Udělal lovec, co řekl Gilgameš, a když se se zvěří přihnul k napajedlu divoch, ukázal ho služebnici z chrámu bohyně Ištary. „Tak pojď sem, ty chlape divoký, silný a veliký, jakpak se jmenuješ? Tak pojď, Enkidu, bohu se podobáš, proč tu se zvířaty po stepi běháš? Přisedni si ke mně, anebo si lehni, dělej, co se ti zlíbil! Život je přece krásný, svět je plný rozkošných věcí, a ty znáš pouze chuť stepní trávy!“

Poslechl Enkidu chrámovou služebnici a rád vyhověl tomu, co řekla. Šest dní a sedm nocí zůstal pak s ní sám u napajedla, nejedl a nepil, jen si s ní povídal a v jednom kuse se bavil, jak se se ženou baví muž, tak dobře se cítil v její společnosti. Když nastal sedmý den, vykročil za zvěří: ta se však před ním dala na útěk. Rozběhl se za ní, ale nedostihl ji; kolena se mu slabostí podlomila. Nebyl už jako gazela a ani jako šakal, zato měl však touhy a přání a rozum jako člověk.

Stačilo šest dní a sedm nocí, aby žena, jež sloužila bohyni Ištare, změnila divocha ze stepi v lidského tvora.

Sedmého dne pak vyzval Enkidu služebnici z chrámu bohyně Ištary, aby ho dovedla do města, kde vládl Gilgameš.

Enkidu zatoužil navštívit Uruk, neboť co o něm slyšel z úst chrámové služebnice, mu připadalo jako zázrak. Chtěl vidět město, kde lidé bydlí v cihlových domech a spí na postelích, kde jsou dlážděné ulice a stinná náměstí pod vějíři palm, kde se do nebe tyčí vysoké věžové chrámy. Chtěl vidět město, kde muži nosí bílá

přepásaná roucha a slaví svátky bohů, kde se ženy postavou rovnají bohyním a jsou vždy vlidné k mužům, kde je krásný život a svět plný rozkošných věcí. Chtěl vidět krále Gilgameše.

„Ať je jakkoli silný hrdina Gilgameš, vyzvu ho k souboji!“ zvolal Enkidu a vstal od napajedla. „Pojďme do Uruku! Ukáži před tváří celého města, že jsem silnější než on. Já jsem nejsilnější!“

„Mírní se, Enkidu,“ tišila ho služebnice z chrámu bohyně Ištary, „potlač svou pýchu! Vždyť sám Šamaš miluje Gilgameše, Adad mu dal odvalu a sílu, Ea mu daroval moudrost. Je lepší než ty, je ze dvou třetin bůh, a ty jsi jen ze stepi, neznáš míru věcí. Avšak do Uruku pojďme!“

Tři dny šel Enkidu s chrámovou služebnicí do města Uruku. Když přišli k pastýřské ohradě, roztrhla si šaty na dvě poloviny a jednu mu dala, aby si z ní udělal suknicu, jakou nosí muži. Poté ho vzala za ruku a vešla s ním do chýše z rákosí, kde se pastýři sešli k večernímu jídlu. Nejstarší z nich ho vybídl, aby se nasytil podle chuti a vůle; on však jen seděl a hleděl a k jídlu se neměl. Nevěděl, jak se ulamuje chléb, neuměl si odtrhnout pečeného masa, neuměl se napít z poháru vody ani piva. Pak si však dodal odvahy: sedm chlebů snědl na jedno posezení, sedm džbánů piva nato vypil. Takto posílený vstal potom z rohože, umyl se ve vodě, natřel se olejem, oblékl si šaty – a byl jako kterýkoli člověk.

Ničím se od nynějška Enkidu od člověka nelišil, jedině svou silou. Kromě toho pak tím, že neznal závist, jež je zhoubnější než bůh moru Erra, a že chtěl lidem, svým druhům, ve všem být užitečný. Dokázal to hned při tomto svém prvním setkání: jakmile uslyšel, že si pastýři stěžují na lvy a na vlky, vyšel beze slova ven a všechnu škodlivou zvěř v širokém dalekém okolí holýma rukama zahnal.

Klidně spali té noci pastýři, neboť Enkidu hlídal jejich stáda a byl jejich silným strážcem.

Neklidně spal však té noci Gilgameš, neboť měl divný sen. Viděl v něm, že z Anova nebe spadla do Uruku hvězda.

Druhého dne ráno vstoupil Enkidu do města.

Enkidu vstoupil do města a nevěděl, kam dřív obrátit oči. Domy zdobily zelené větvičky, všude se konaly oběti; muži se myli v měděných kádích, ženy plnily sváteční mísy chutnými pokrmy.

„Nuže pojď, poutníče, nuže pojď i ty, ženo!“ zvolal na něho neznámý muž, jehož tvář byla pokryta smutkem. „Vstup do domu, kde se koná svatba, přijde sem Gilgameš! Je osudem lidí, aby si král vybral nevěstu, až po něm má právo na ni její vlastní manžel. Tak to určili bohové, když světu odřezávali pupiční šňůru: král může všechno!“

Enkidu přijal pozvání a služebnice chrámu bohyně Išтары řekla: „Dnes je den svaté svatby, král si vybere nevěstu z kteréhokoli domu, proto jsou odkryty záclony na dveřích. Poté oslaví svatbu s bohyní Ištarou ve velké svatyni Eanně, na nejvyšším stupni věžového chrámu. Gilgameš je jako bůh a patří mu všechno jako bohu!“

„Gilgameš může všechno?“ zvolal Enkidu. „A co když mu to nedovolím, když se mu postavím do cesty, když mu překazím vstoupit do brány svatebního domu? Jsem přece silnější!“

Udělal Enkidu, co ve zlosti vyřkl. Když se Gilgameš přiblížil, zdvihl proti němu hlavu, napjal proti němu prsa, nastavil mu nohu a zabránil mu vstoupit do svatebního domu. Gilgamešovi, králi velkého Uruku, který byl jako bůh, se Enkidu na ulici postavil do cesty!

Hrozně se Gilgameš nahněval, zdvihl hlavu do výšky a vykročil kupředu. Uchopil Enkidua za pas, aby ho shodil a odkopl; Enkidu se však nedal. Poklesl v kolenou jako zápasník, Gilgameš udělal totéž a jeden druhého se snažil ze všech sil přemoci. Lid se kolem nich shromáždil a v úžasu mlčel.

Tak se tedy utkal král Gilgameš s rodákem ze stepi Enkiduem; na ulici s ním zápasil, na hlavním náměstí. Znovu a znovu se za pas chytali, klesali do kolen a zas se zdvíhali, v zuřivosti boje bránu vyrazili, veřeje vylomili. Jeden nad druhým nedokázal však nabýt vrchu.

Najednou se stalo, že Gilgameš ztratil rovnováhu; zapřel se však nohou, jak silně dovedl, a změřil svým zrakem siláka Enkidua. Viděl protivníka, jenž se mu vyrovná silou, a tak místo hněvu, který je vždy zlým rádcem, nechal v sobě promluvit rozum.

„Jak jsi skvělý a silný!“ zvolal v té chvíli Enkidu. „Jak báječného tě porodila matka! Všechny jiné muže o hlavu převyšuješ, právem ti dal Enlil království nad lidmi! O hlavu převyšuješ všechny vládce světa!“

„Ty jsi též mocný a silný,“ odpověděl Gilgameš. „Moje božská matka mi ve snu oznámila, že přijdeš a budeš mi oporou jako Anova ruka. Na stepi jsi se zrodil, žádný smrtelník se ti nevyrovná!“

Když Enkidu slyšel, co řekl Gilgameš, znehybněl jako chrámová socha; za chvíli ušedl na zem a začal z radosti plakat. Jakmile spatřil Gilgameš v jeho očích slzy, přistoupil k němu blíž a podal mu ruku.

Za ruce se Gilgameš s Enkiduem chytli, objali se jako bratři. A lid urucký, který se kolem nich shromáždil, v úžasu mlčel.

Nevěděl přece nikdo, že to všechno zařídil nebeský Anu, aby si oddechl Uruk.

3. GILGAMEŠ A OBLUDA CHUMBABA Z CEDROVÉHO LESA

/TABULKA TŘETÍ AŽ PÁTÁ/

Celý Uruk byl svědkem, jak se Gilgameš s Enkiduem za ruce chytli, jak se navzájem políbili. Co může vzejít z jejich přátelství, ptal se v obavách lid, vždyť síla jednoho stačila, aby všem vnutil svou vůli! Kdo by se postavil proti nim dvěma, když nebylo možné postavit se proti jednomu z nich?

Stalo se však, o čem věděl jen nebeský bůh Anu, který byl pánem uruckého města a miloval jeho lid. Když našel Gilgameš druhá, jenž se mu vyrovnal silou, zatoužil vykonat čin, jakého by se sám nikdy neodvážil. Neporučil lidu stavět novou hradbu, nevyzval vojáky k výpravě proti jinému městu, ale odešel s Enkiduem do svého paláce a toto mu řekl:

„Statečný Enkidu, poslyš moje slova! Tam, kde zapadá slunce, je cedrový les, hustý a vysoký. Tam žije Chumbaba, který je příčinou všeho zla na světě. Pojďme do toho lesa, pokácejme v něm cedry! Pojďme a zabijme Chumbabu, vyhubme všechno zlo na světě!“

Zhrozil se Enkidu, když slyšel Gilgamešova slova, a toto mu řekl: „Vím o tom lese, příteli, když jsem se zvěřím po horách chořoval. Táhne se do dálky desetkrát tisíc dvouhodin, vysoký je a hustý, obehnán je hlubokým příkopem. Kdo se však odvážil položit do něho nohu? Střeží ho bůh Adad, který nezná spánek a má hlas jako hrom, a kdo do něj vstoupí, dostane zhoubnou nemoc! Strašný je Chumbaba, strašnější, než si myslíš! Jeho hlas je bouře, jeho ústa jsou oheň, jeho dech je smrt! Proč jsi zatoužil udělat právě toto? Nemožné je vykácet Chumbabovy cedry, nemožné je podstoupit s Chumbabou boj!“

„Nač je ti síla, když nemáš odvalu,“ odpověděl Gilgameš. „Mocné tělo ti dala Aruru, avšak slabého ducha! Ty se bojíš smrti,

bojíš se nemoci? Jsi snad nějaký bůh, že chceš žít navěky a bez strasti? Dni lidí jsou sečteny, všechno jejich konání je pouze vánek větru. Já však chci vykonat velký hrdinský čin, kterého sláva nikdy nevybledne! Před tebou tedy půjdu, a když zahynu v boji, navždy si zachovám jméno. «Se strašným Chumbabou v boji se Gilgameš srazil,» bude se o mně říkat po celé věky. Před tebou tedy půjdu a zabiji Chumbabu, vyhubím všechno zlo na světě, věčně si zachovám jméno!“

„Těmi slovy jsi zarmoutil mé srdce,“ odpověděl Enkidu. „Nechci, aby se o mně říkalo: «Zrodil se na stepi, žil tam se zvěřím a přišel mezi lidi, to je o jeho životě všechno.» Ruku chci přiložit k dílu, cedry chci vykácet, Chumbabu chci zabít!“

Když toto Enkidu vyslovil, za ruce se vzali, za pas se objali, na tvář se políbili. „Tak je rozhodnuto,“ řekli jedním hlasem, „nyní se připravme na cestu!“

Gilgameš s Enkiduem se za ruce vzali a jako bratři z paláce vykročili. Ze všeho nejdříve zamířili do kovářské dílny, svolali tam mistry, řekli jim, co chtějí, a pak se radili. Když je vyslechli, poručil Gilgameš, jakou jim mají zhotovit výzbroj.

Nikomu z lidí by taková výzbroj nebyla k boji, nýbrž pouze na obtíž. Mistři jim ulili sekery s topory, které vážily tři hřivny, meče jim ulili, jejichž čepele vážily dvě hřivny, pochvy jim ulili z čistého zlata i toulce na šipy s kovovými hroty. Výzbroj každého byla deset hřiven těžká, což se rovnalo váze statného býka.

S touto výzbrojí předstoupil Gilgameš před tvář uruckého lidu na hlavním náměstí. „Proti Chumbabovi se chci vypravit, Chumbabu chci na vlastní oči spatřit! Do cedrového lesa se chci vypravit, cedrový les chci vykácet, Chumbabu chci zabít, abych vyhubil zlo, jež sužuje lidi. To vše chci udělat, abych si navěky zachoval jméno!“

Urucký lid propukl v jásot a chválil Gilgameše. Povstali však starší a vzali si slovo: „Mladý jsi, Gilgameši, prudké máš srdce!

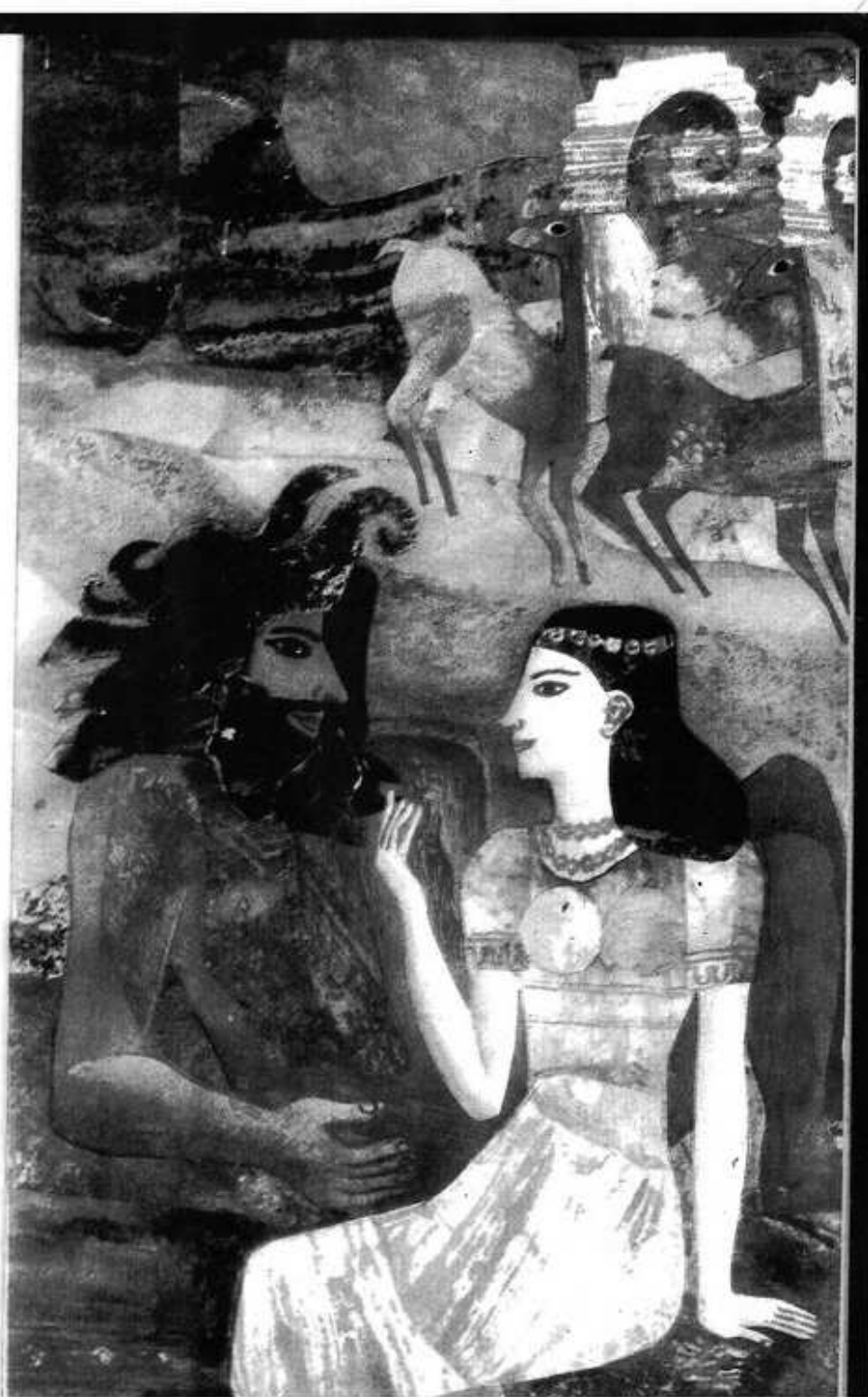
Vždyť ani nevíš, čeho se odvažuješ! Jak je známo z toho, co se všude říká, Chumbaba je strašný, jeho hlas je bouře, jeho ústa jsou oheň, jeho dech je smrt! Desetkrát tisíc dvouhodin daleký je les, ve kterém rostou Chumbabovy cedry, husté a vysoké, a střeží ho bůh Adad! Proč jsi si umínil vykonat právě tohle? Nemožné je vniknout do Chumbabova sídla, nemožné je svést s Chumbabou boj!"

Vyslechl Gilgameš slova svých rádců a Enkiduovi pravil: „Co jsem jednou řekl, nikdy neodvolám. Jistěže se bojím, ale neustoupím. Vypravím se s tebou do cedrového lesa, zabiji Chumbabu!“ A starším, kteří stáli před ním, oznámil toto: „Co vaše ústa řekla, jsem slyšel. Míním však udělat, jak jsem už řekl!“ Nato se obrátil a odešel do chrámu, aby si vyžádal od své božské matky na cestu požehnání.

Ninsun vyslechla slova svého syna se zarmouceným srdcem. Vstala však a oděla se do slavnostního roucha, hrud' si ozdobila šperkem a hlavu korunou, po schodech vyšla na nejvyšší stupeň chrámu a přinesla tam bohu Šamašovi zápalnou oběť. „K čemu jsi mi dal takového syna, jako je Gilgameš," zvolala s rukama zvednutýma k nebi, „když jsi ho obdařil nepokojným srdcem? To tys ho navedl na tu věc s Chumbabou! Vždyť chce jít po cestě, o které nic neví! Chce vykácat les, který nenávidí paprsky tvého oka, chce zabít Chumbabu a vyhubit zlo, které nenávidíš! Nyní tě pro to všechno prosím: chraň mi ho a bdi mi nad ním! Měj ho celý den na očích při své pouti po nebeské klenbě, v noci ho svěť v ochranu jasnému měsíci a zářivým hvězdám!"

Šamaš, bůh slunce, přijal Ninsuniny dary a potěšil její srdce. Nato pozvala Ninsun Enkidua a toto mu řekla: „Rodák jsi ze stepi, nikoli z mého lůna, přesto však od nynějška buď bratrem mého syna! Dám ti drahokam a pověsím ti jej na krk, ať ti připomíná, že Gilgameš je tvým bratrem, že ho máš jako bratra chránit a ve zdraví přivést do Uruku zpátky!"

Po tomto obřadu odešel Gilgameš s Enkiduem do chrámu, aby se dotázal kněžek na věštbu. Co slyšel, nebylo příznivé; čekaly ho podle ní jediné útrapy a hrozná nebezpečí, nic dobrého mu nevěs-

til ani noční sen. Každý, kdo ctí bohy, by po takových varovných znameních couvl; Gilgameš však jen uronil slzu. Pak ovšem vstal a opásal se mečem, pověsil si na rámě toulec a luk, uchopil těžkou sekeru a vyzval Enkidua, aby ho následoval. Na hlavním náměstí, zvaném Zemský trh, se rozloučil s uruckým lidem.

„Hrdino Gilgameši, šťastnou ti přejeme cestu!“ volali lidé. „Kdy se zas vrátíš?“ Starší mu žehnali a dávali mu rady: „Nespolehej, Gilgameši, pouze na svou sílu! Měj bystrý zrak a jasnou hlavu, dávej na sebe pozor! Ať kráčí před tebou Enkidu, on přece zná už tu cestu, ať tě ochraňuje! Měj ve svém měchu stále čerstvou vodu, večer si vykopej studnu, ulož se bezpečně k spánku! Nikdy nezapomeň na oběť bohům! Ať ti splní Samaš všechno, co si přeješ! Ať ti uvolní uzavřenou cestu, ať ti neschůdnou stezku promění ve schůdnou! Ať při tobě stojí tvůj otec Lugalbanda, ať při tobě stojí tvoje matka Ninsun, ať ti bohové dopřejí vítězství nad strašným Chumbabou! Vrať se nám šťastně do Uruku zpátky!“

Zatímco starší mluvili a dávali další rady, Enkidu řekl Gilgamešovi tiše: „Jestli jsi rozhodnut, tak se na cestu vydej! A těm tam přisvěď a pojď! Necht' tvé srdce neví, co je to strach!“

„Vaše rady jsem vyslechl s radostí v srdci, i vaše přání,“ odvětil Gilgameš. Nato se obrátil a vykročil s Enkiduem na cestu.

Cestu, jež trvá měsíc a patnáct dní, Gilgameš s Enkiduem za tři dny urazili. Chleba si ulomili, až když přešli vzdálenost dvacet dvouhodin, k spánku se uložili, až když přešli vzdálenost třiceti dvouhodin: tak velmi spěchali k cedrovému lesu.

Na cestě trpěli žhavým zárem slunce a krok jim ztěžovaly zrádné močály; nejvíc je však trápily noční sny. První noci se viděl Gilgameš na stepi uprostřed divokých býků; v tom se roztrhla nebesa a spadl z nich mrak prachu, který rozpoltil zemi. Ani sám nevěděl; jak se zachránil; vzpomněl si jen na to, že někdo mu podal měch vody, aby se napil. Druhé noci se viděl Gilgameš

uprostřed horské propasti; byl jako muška v rákosí a hora se najednou zřítla. Ani sám nevěděl, kdo mu podal ruku, aby se zachránil. Oba tyto sny mu vyložil Enkidu jako příznivá znamení, neboť v obou případech vyvázl z neštěstí živý; nad třetím však zoufal. Viděl se Gilgameš v lese, nad kterým hřměla nebesa, až se trásla země; vtom všechno pokryla tma, ze které vyšlehl blesk a zažehl oheň. Narudlá zář ohně pokryla celý svět; když potom uhasla, ze všeho živého zbyl pouze prach a popel. „Příteli můj, pojďme pryč odsud,“ zvolal Enkidu, „všechno je proti nám! Ten blesk a oheň znamená neštěstí, strašný je Chumbaba! Pojďme odsud pryč, všechno je proti nám, vraťme se domů!“

„Byli jsme snad dosud, příteli, zbabělci plní strachu?“ odvětil Gilgameš. „Všemožné překážky jsme už překonali, a nyní, když je cíl před námi, máme se bez slávy vrátit? Společně jsme přišli, společně pojďme vpřed! K boji si připrav srdce, ať se ti netřesou kolena a ať ti neochabnou paže, zažeň od sebe strach! Když muž s mužem drží, zachrání sebe i druhá, a když v boji padne, věčně si zachová jméno!“

Gilgamešova slova vzmužila Enkidua: společně šli dále a společně přišli též k cedrovému lesu. Když na něj pohlédli, jejich ústa zmlkla; když do něj vstoupili, rty jim oněměly. S úžasem hleděli na košaté cedry, které se velebně tyčily k nebi a dávaly příjemný stín. S úžasem hleděli na zelené keře a květy oleandrů, které zářily barvami a dávaly líbeznou vůni. S úžasem hleděli na temnou propast za stezkou, na které poznali Chumbabovy stopy.

„Vzpomeň si, co jsi v Uruku řekl! Ukaž, jakého hrdinu zrodil v tobě Uruk!“ Slyšel Gilgameš Enkidua, avšak i bez jeho slov by se byl chopil zbraně; zatoužil srazit se s Chumbabou jako zuřivý beran. „Rychle pojď se mnou,“ zvolal na Enkidua, „vždyť jsi vždy sliboval, že mě neopustíš! Pojď se mnou do lesa, čím dřív ho najdeme, tím lépe pro nás. Vždy je ve výhodě, kdo začíná boj!“

Chumbaba zatím ležel v hluboké lesní propasti a klidně si tam hověl. Nosíval sedm košil, jež žádná zbraň neprosekla, nyní měl však jen jednu, šest si jich neoblékl. Když ho Gilgameš nenašel,

ve zlosti zaťal sekeru do prvního cedru a začal jej kácet; totéž udělal Enkidu. Jakmile Chumbaba zaslechl jejich temné rány, vyskočil z úkrytu a vzkřikl hromovým hlasem. Oběma ihned klesly sekery v ruku a zastavil se dech.

Ve chvíli, kdy je už přemáhal strach, ozval se najednou z nebeských výšin hlas boha Šamaše: „Jen jděte, jen se ho nebojte! Nemá šest košil, jež zbraň neprosekne, jen se do něho dejte!“ Takto povzbuzeni samotným Šamašem vstoupili do lesa a krok zastavili až před vrásčitou tváří Chumbaby. „Jak jste se sem odvážili vstoupit, jak jste se odvážili kácet moje cedry!“ vzkřikl na ně hromovým hlasem. „To vám nedaruji! Do výšky vás zdvihnu, až k jasněmu nebi, a odtud vás shodím, na tvrdou zem vás srazím!“

Gilgameš s Enkiduem se chopili meče, aby se bránili, ale Chumbaba je sevřel do svých obřích rukou, až se v nich mrskali jako ptáci v síti, jež nastražil lovec. Nato je zdvihl do výšky, avšak ne až k nebi, a odtud je shodil, ne však tvrdě na zem. Šamaš vyslal v té chvíli na Gilgamešovu prosbu proti Chumbabovi osm mocných větrů: mrazivý severák, horký jižní vích, bouřlivou vichřici, písečnou metelici, temný větrný vír, deštivou fujavici, hustou chumelenici a ničivou smršť. Osm větrů, jež zadrželo Gilgamešův pád, se poté vrhlo vší silou proti Chumbabovi. Nemohl vykročit kupředu, nemohl ustoupit dozadu, nemohl se bránit rukama nohama. Po marném odporu přikryl si vrásčitou tvář a vzdal se.

„Daruj mi život, hrdino!“ zvolal Chumbaba zoufalým hlasem. „Budeš mým pánem, já budu tvým sluhou! Ze stromů, které jsem na horách vysadil, nejlepší vykácím, postavím ti z nich palác! Nechci znát matku, nechci znát otce, chci znát pouze tebe jako svého pána!“ Zapřísahal Gilgameše při nebi, při zemi, při podsvětí, za ruku ho chytil, zem před ním políbil.

Pohled na strašného Chumbabu, který tak bezmocně prosil, dojal Gilgamešovo srdce. Chtěl mu dát svobodu, aby se vrátil jako zajatý syn k matce anebo jako chycený pták do rodného hnízda. Už chtěl vyřknout slovo, avšak vtom přistoupil Enkidu a toto mu řekl:

„Vzpomeň si, Gilgameši, co jsi v Uruku prohlásil před tváří lidu! Příčinu všeho zla na světě nechceš snad vyhubit? Nedej nic na slova, jež pronesl Chumbaba, nevěř Chumbabovi, nedaruj mu život!“

„Špatně o mně mluvíš, Enkidu!“ vykřikl Chumbaba. „Sluho obyčejný, pouhý nádeník, který se za stravu vláčí za svým pánem, jak se odvažuješ takhle o mně mluvit?“ Nato se rozmáchl, aby ho na místě zabil.

Gilgameš však chytil do ruky sekeru, z opasku vytasil meč a v obraně svého druhá ťal Chumbabu do šije. Enkidu ťal také; při třetí ráně padl Chumbaba na zem.

Když Chumbaba padl, Enkidu mu v zlosti za urážku usekl sekerou hlavu. Pak ji s Gilgamešem oba položili k nohám božského Enlila, který je vládcem země, a hojnou obětí vzdali díky bohům.

Cestu z cedrového lesa, jež trvá měsíc a patnáct dní, Gilgameš s Enkiduem za tři dni urazili. Tak velmi spěchali podat zprávu o svém vítězství do města Uruku.

V Uruku svolal pak Gilgameš všechny lid, aby mu oznámil, že zabil s Enkiduem toho, který byl příčinou všeho zla na světě, a všechny lid jásal.

4. GILGAMEŠ A NEBESKÝ BÝK BOHYNĚ IŠTARY

/TABULKA ŠESTÁ/

Když se Gilgameš vrátil s Enkiduem do města Uruku a přijal hold lidu na hlavním náměstí, vyčistil si zbraň, umyl se ze špíny, oblékl si nový sněhobílý plášť a hlavu si ozdobil královskou korunou. Poté se odebral do svaté Eanny, kde měla chrám bohyně lásky Ištar, a přinesl děkovnou obět své matce Ninsuně, otci Lugalbandovi, nebeskému bohu Šamašovi i všem ostatním bohům.

Sotva přistoupil k oltáři, sestoupila z nebes bohyně Ištar a upřela na něho oči. „Hrdino Gilgameši! Ty jsi vykácel Chumbabovy cedry, ty jsi přemohl strašného Chumbabu, ty jsi vyhubil zlo na tomto světě! Silný jsi a krásný, pojď ke mně, staň se mým manželem! Vůz ti dám zapřáhnout ze zlata, z lazuritu, tvým býkům dám pozlatit rohy, povýším tě nad všechny smrtelníky! Klanět se ti budou králové a všichni vladaři, vznešení kněží ti budou líbat nohy! Pojď ke mně, staň se mým manželem, já budu tvou ženou!“

Hrdina Gilgameš na slova bohyně Ištar však řekl: „Jaký svaatební dar bych ti měl přinést, kdybych si tě vzal? Snad nádherné roucho, anebo vonný olej na tělo? Anebo chléb a nápoj z královského stolu? Čím bych tě mohl uctít, když jsi bohyně, která má hojnost všeho? Nechtěj mě za manžela!“ Božská Ištar však na jeho slova řekla: „Mezi bohy tě povýším, budeš vládcem nad vládci, pojď do cedrové vůně mého nebeského domu!“

„Nechci tě za manželku!“ odvětil Gilgameš. „Kolik jsi měla už manželů a kolik milenců, jaký jsi každému z nich připravila osud? Kde je Tammuz, tvůj manžel z mladých let, který dává přírodě svým dechem život? Rok co rok musí odcházet na podzim do podsvětí a všechno na světě za ním pak truchlí. Kde je pastýř, jiný tvůj manžel, který ti každý den zabíjel kůzlata? Ve vlka jsi ho proměnila, takže ho někdejší druhové honí a vlastní

psi hryžou do stehů. Kde je Išullanu, zahradník tvého otce, který ti každý den přinášel košíky datlí? V žábu jsi ho přece proměnila, na osu vodního kola jsi ho položila, nemůže vystoupit na vodní náhon, nemůže sestoupit k vědrům. Těž lva jsi milovala, leč sedm jam a léček jsi na něj nastražila, koně jsi milovala, leč kalnou vodou musí hasit žízeň, pestrého ptáka jsi milovala, leč zlámala jsi mu křídla! Kterým milencem jsi se nepřesytila, kterému manželů jsi nepřipravila nešťastný osud? Kdybych si tě vzal, měl bych z toho jen škodu!"

Božská Ištar se zhrozila, ale Gilgameš pokračoval: „Proč vlastně bych tě měl chtít? Jsi krb, jenž v zimě nehřeje, jsi brána dřevá, jež propouští vítr, jsi slon, jenž setřásá naložený náklad, jsi obuv, jež tlačí nohu svého pána, jsi měch, z něhož teče voda nosiči na tvář, jsi palác, jenž tísní statečného muže, jsi kámen vápenný, po kterém praskají cihlové zdi, jsi smůla, jež se lepí na toho, kdo ji nese, jsi útočný beran, jímž boží nepřítel hradby výstavného města! Kterého manžela jsi věrně milovala, který tvůj milenec byl s tebou šťastný? Nechci tě za manželku, zahal se pláštěm a odejdi pryč, ať je ti domovem silnice a manželem vítr!"

To řekl Gilgameš, takovou pravdu řekl Gilgameš do tváře bohyně Ištar, tak strašně urazil dceru nebeského Ana.

Potom se vrátil do svého paláce a připravil slavnostní hostinu na oslavu svých činů.

Bohyně Ištar, uražená odmítnutou rukou a vyslechnutou pravdou, vystoupila v hněvu na nebesa a rozhodla se Gilgamešovi pomstít. Vyhledala svou božskou matku Antu a vylila si před ní zlost hořkými slzami. Potom předstoupila před svého otce Ana: „Otče můj, Gilgameš mě urazil, Gilgameš mě potupil pohanou, Gilgameš mě pošpinil a proklel! Potrestej ho za mne!"

Nebeský bůh Anu, který miloval Gilgameše a znal všechny

věci, odpověděl Ištar: „Sama jsi sváděla uruckého krále, proto tě urazil! Ničím tě ale nepošpinil, ani tě neproklel. Pro pravdivá slova vše tvoje žluč, nepravé činy ti vybledly v mysl! Jsem však tvůj otec a ty jsi má dcera, řekni mi proto, oč žádáš!"

„Otče můj, prosím," odpověděla Ištar, „dej mi nebeského býka! Dej mi toho strašného nebeského býka, aby Gilgameše zabil! Tak se mu pomstím." Anu se zamračil na znamení nesouhlasu, a proto k tomu rychle připojila: „Jestliže mi nedáš nebeského býka, všechno tu rozmlátím! Rozbijí nebeskou bránu, vyrazím podsvětní bránu! Vyvedu mrtvé na svět, aby pojedli živé, a mrtvých je víc než živých! To všechno udělám, tak strašně se pomstím!"

„Dcero má, jestliže učiním, co na mně žádáš," odpověděl bůh Anu, „nepotrestám pouze Gilgameše. Nebeský býk zničí vše, co je na světě k jídlu; nastane sedm let hladu. Shromáždila jsi pro lidi obilí? Opatřila jsi pro dobytek trávu? Nelze přece trestat pro jednoho všechno!"

„Na to všechno jsem, otče, myslela," odpověděla Ištar. „Pro lidi jsem zrno shromáždila, pro dobytek jsem píce opatřila, aby těch sedm let nikdo nehladověl. Gilgamešovi se chci pomstít!"

Po těchto slovech podal bůh Anu Ištar uzdu strašného nebeského býka a Ištar ho ihned odvedla na zem. Tam ho pustila z uzdy u řeky Eufratu, kde stálo město Uruk.

Nebeský býk řádil jak strašlivá pohroma: všechno na světě pustošil a ničil. Podupal na poli obilí, podupal stepní trávu, kácel rákosové chýše rybářů a lovců, vyvracel z kořene datlové palmy, boural domy z nepálených i pálených cihel. Svůj krok nezastavil ani před Gilgamešovou hradbou.

Když se přibližil strašný býk k Uruku, zafuněl z nozder, až se v zemi otevřela jáma a sto Uručanů se do ní propadlo. Zafuněl podruhé a nová se otevřela jáma; propadlo se do ní dvě stě

Uručanů. Zafuněl potřetí, otevřela se jáma a propadl se do ní Enkidu. Avšak Gilgamešův druh v jamě nezahynul: vyšvihl se býku na mohutný hřbet a popadl ho za rohy. Býk se ovšem nedal; plivl mu do tváře slinu a tlustým ocasem mu plácl mezi oči lejno, nato ho setřásl na zem. Nikým nezbrocený pokračoval pak v ničivém díle, jak mu dovolila bohyně Ištar.

„Strašný býk vtrhl do země,“ zvolal Enkidu, když přiběhl před tvář Gilgameše. „Je tak obrovský, že zalehne celé jitro pole, a když pije vodu, na celou dvouhodinu zastaví řeku, než uhasí žízeň! Je horší než Chumbaba, který byl příčinou zla, ten býk je samo zlo a mění všechno ve spoušť. Jak ho zabijeme?“

„Smělé slovo jsi řekl,“ odvětil Gilgameš. „Je to nebeský býk, jenž svítí v noci na obloze, a seslala ho na zem bohyně Ištar. My ho zabijeme, ke slávě z mnoha bojů připojíme novou! Neměj strach, spoléhejme na obratnost a sílu, my ho už zdoláme!“ Nato se opásal mečem a spolu s Enkiduem vykročil z paláce.

Býk zatím pustošil a ničil, co mu přišlo do cesty, a lid se před ním skrýval jak před písečnou smrští. Jakmile spatřil však Gilgameše, jak proti němu nebojácně kráčí, prudce se zastavil, sklonil rohy až k zemi a se zakaleným zrakem vyrazil kupředu. „Řítí se na nás,“ zvolal Enkidu. „Za ocas ho chytнул A když mě napadne, pevně drž v ruce meč! Do šíje mu jej vraz, mezi rohy a za krk!“

Uskočil Gilgameš, uskočil Enkidu a býk se minul cíle. Ihned se však zapřel mocnými kopyty, prudce se obrátil, ale Enkidu byl už za ním a chytil ho za ocas. Táhl ho dozadu a smýkal jím ze strany na stranu, donutil ho točit se kolem dokola, až byl z toho úplně zmaten a jakoby zmámen datlovým vínem. Poté ho chvíli Enkidu podržel těsně před Gilgamešem, a ten mu jako odvážný zkušený válečník vrazil do šíje meč, přesně mezi rohy a za krk.

Když býka skolili, vytrhli mu srdce a z vděku za vítězství položili je na zem před boha Šamaše. Vtom však sestoupila Ištar na uruckou hradbu, v kolenu poklesla a strašlivě vzkřikla: „Běda ti, Gilgameši! Mého býka jsi zabil, znovus mě pohani! Boj se, Gilgameši, boj se mé pomsty!“

„Co ty vyhrožuješ mému příteli?“ vykřikl Enkidu. „Zhoubného býka zabil, strašlivě silného, který všechno ničil! Měl k jeho řádění nečinně přihlížet?“ Nato vytrhl z ležícího býka stehno a hodil je Ištara do tváře. „Kdybich tě dostal do rukou, udělal bych s tebou totéž co s tímto býkem! A jeho střeva bych ti pověsil na krk!“

Když Ištar zhrozená urážkou zmizela, Gilgameš svolal urucký lid, aby obdivoval obrovské rozměry skoleného býka. Zavolal také urucké umělce, aby zhotovili z jeho mohutných rohů obětní nádoby; vešlo se do nich oleje jako z celého jitra palmového sadu. Potom odešel s Enkiduem k vodám Eufratu, aby si umyli ruce.

V bratrském objetí vrátil se Gilgameš s Enkiduem na hlavní náměstí, kde se shromáždil urucký lid. Všichni muži i ženy hleděli na ně s obdivem a žehnali jim za jejich hrdinský čin.

V paláci poručil Gilgameš připravit slavnostní hostinu. „Kde je zhoubný býk, kde je bohyně Ištar?“ volal do tónů harfy a rytmu bubnů. „Zhoubný býk je mrtev, Ištar nikoho nemá, kdo by ji zbavil žalu a potěšil její srdce!“

Neměla Ištar nikoho, kdo by ji zbavil žalu. Její srdce však těšila pomsta, kterou chystala v radě velkých bohů.

5. GILGAMESĚ A ROZSUDEK VELKÝCH BOHŮ

/TABULKA SEDMÁ A OSMÁ/

Mohou lidé, i když jsou v právu, beztravně urážet bohy? Mohou lidé, i když jsou stateční, počítat s uznáním bohů? Lidé jsou přece před bohy jen jako rybky nebo mořská havěť v síti, jež se jmenuje svět, a bohové dělají, co se jim zlíbí.

Gilgameš a Enkidu urazili bohy a bohové se je proto rozhodli potrestat. Když se shromáždili ve své nebeské říši k soudu o lidských věcech, bohyně Ištar vznesla žalobu, že jí zabili nebeského býka, kterého dostala od svého otce Ana. Bůh země Enlil je zas obžaloval, že mu vykáceli posvátné cedry a zabili Chumbabu. Jak se odvážili zničit takovou ozdobu oblohy, jakou byl nebeský býk? Jak se odvážili vyhubit na zemi zlo, bez něhož by se lidé blažeností rovnali bohům? Oba vyslovili žádost, aby tyto činy odpykali smrtí.

Bůh nebe Anu však povstal a řekl Ištar: „Nezabili snad býka jen proto, že pustošil město, jehož jsem pánem? Ovšem ten, kdo hodil na tebe stehno, ať je potrestán!“ Bůh slunce Šamaš též povstal a řekl Enlilovi: „Nezabili snad Chumbabu na můj rozkaz? Nepokáceli cedry, jelikož jsem si to přál? Pro mne kdo vykonal dílo, má být potrestán?“ Enlil na to odvětil Šamašovi: „Ty se jich zastáváš, protože každý den k nim chodíš a pohlížíš na ně jako na sobě rovné! Byl to snad tvůj rozkaz, aby usekli božskému Chumbabovi hlavu? Kdo boha urazil skutkem, ať je potrestán!“

Mocní bohové rozhodli potom takto: „Vinný či nevinný, dny jeho života jsou přece sečteny. Kdo z těch dvou není božského původu, ať dostane zhoubnou nemoc a zemře.“

Své rozhodnutí oznámili bohové Gilgamešovi za noci zlověstným snem. Když se probudil, nepřemohl svůj žal a horké proléval slzy.

„Bratře můj,“ nařkal Gilgameš, „milý můj bratře! Proč mám být zachráněn na úkor svého bratra?“

Jakmile zazářil první třpyt jitra, Enkidu onemocněl. Otevřel oči, horečka mu je však zakalila a viděl před sebou bránu, kterou postavil po šťastném návratu z cedrového lesa v posvátném městě Nippuru. A promluvil k bráně, jako by byla člověk.

„Ty bráno dřevěná, proč tu přede mnou stojíš? V okruhu dvaceti dvouhodin jsem vybíral dřevo, než jsem našel cedr, jenž by se pro tebe hodil! Šestkrát dvanáct loktů vysokou jsem tě udělal, dvanáctkrát dvanáct loktů širokou jsem tě udělal, večeje, panty a okutí jsem ti udělal, nad jaké v Nippuru není! Kdybych byl věděl, že dostanu zhoubnou nemoc, že tě obětují marně, nebyl bych tě stavěl. K ničemu mi přece není krása tvého dřeva, k ničemu mi není tvoje výška a šířka! Sekery bych se chopil, zařal ji do tebe, rozsekal bych tě na třísky! Měl jsem místo tebe udělat raději vor!“

Brána však stála a nic nechápala, neslyšela, co říkal, byla ze dřeva a neměla rozum. Slyšel však Enkiduova slova Gilgameš a znovu zaplakal. „Bohové ti dali rozum, příteli,“ řekl, „proč vedeš tak divné řeči? Strach jde z tvých řečí, strach jde z mého snu! Člověku určili bohové nářek, sen určil bdícímu pláč! Modlit se za tebe budu a prosit mocné bohy, aby tě nechali žít!“

Jakmile zazářil třpyt druhého jitra, Enkidu ještě víc onemocněl. Otevřel horečkou zakalené oči a viděl před sebou boha Šamaše. „Jasný bože slunce, proč tu přede mnou stojíš? Potrestej lovce, jenž o mně řekl lidem, nedej mu takovou kořist, jakou má jiný, zbav síly jeho ruce a nohy, zažeň mu zvěř, a co mu uvízlo v pasti, ať zase uteče pryč! Potrestej i ženu, jež za mnou přišla z chrámu k napajedlu a přivedla mne k lidem! Ať už nepozná nikdy lásku, ať nepozná rozkoš, ať se jí rozpadne dům a ať jí ho neopraví tesař, ať jí v díře na střeše sýčkuje sýček! Ať jí na lůžko házejí odpadky, ať má spánek jako na hrncířském trhu, ať jsou

k ní milenci skoupí a ať se přesyť její krásou! Ať ji opilý a také střízlivý uhodí na setkání do tváře, ať ji moje kletba postihne co nejdřív!"

Uslyšel bůh Šamaš Enkiduova slova a takto na něho zvolal: „Proč proklínáš lovce, Enkidu, vždyť ti neublížil! Proč proklínáš služebníky z chrámu? Vždyť ti dala najist chleba, který je hodný bohů, vždyť ti dala napít piva, které je hodné králů, vždyť tě oblékla do roucha a dala ti za druhá hrdinu Gilgameše! Uruký král je ti přítelem a bratrem! Na čisté lože tě uložil, čestné místo po své levici ti určil, vznešení muži z města ti líbají nohy! Uruký lid nechal pro tebe naříkat, veselý národ naplnil kvůli tobě žalem. A když tě přejíže, přestane se mýt a přestane se česat, lvi si oblékne kůži a z bolesti uteče na step!" Enkidu nato Šamašovi řekl: „Uklidnil jsi mé rozbouřené srdce. Ať se obrátí slova mé kletby v opak!"

Třetího dne, jakmile opět zazářil třpyt jitra, oslovil Enkidu Gilgameše: „Poslyš, příteli můj, viděl jsem v noci sen. Hučela nebesa, ozvěnu vracela země a já jsem stál uprostřed toho. Zničeně se objevil člověk, který vypadal jako pták Anzu: temnou měl tvář, místo rukou měl lvi tlapy, místo nehtů měl orlí drápy. Popadl mě za vlasy, tahal mě za ně a vlekl mě pryč, pak mě svlékl ze šatů a nahého mě hodil do ohnivé řeky. Když mě vytáhl, byl jsem jako holub a celé tělo jsem měl porostlé peřím. Chytil mě za ruku a vedl mě po cestě, ze které není návratu, vlekl mě do domu temnoty, kde vládne podsvětní bůh Negral s bohyní Ereškigalou. Do toho domu mě hodil, do podsvětí mě shodil, mezi ty mě zavřel, kteří jsou tam bez světla, kteří tam jedí hlínu a kteří pijí prach, kteří tam sedí v podobě ptáků oděni do peří. A v tom domě temnoty a prachu, když jsem procitl z hrůzy, spatřil jsem koruny a trůny sem tam rozházeny, spatřil jsem krále, kteří ty koruny na hlavě nosili a z trůnů mocně vládli, a nyní jako sluhové Ana a Enlila maso roznášeli, chleba podávali, bohům vodu z měchů k pití nalávali... Písařka podsvětí Belitseri, jež slouží bohyni Ereškigale a předčítá jí z tabulky znaky, tam na mne pohlédla, potom odvrátila hlavu..."

„Hrozný je to sen, příteli," zvolal Gilgameš, „žalem jsi naplnil mé srdce a mysl mou strachem! Ihned se pomodlím k Ninsuně, ke své božské matce, poprosím ji o pomoc. Dokud však dýcháš, neztrácej naději!"

Po těchto slovech svlékl Gilgameš oděv, umyl se a upravil si vlasy, oblékl si čistý sněhobílý plášť, na hlavu si vložil královskou korunu a odebral se do chrámu svatyně Eanny. Vystoupil po schodech na nejvyšší stupeň, zvedl ruce k nebi a přednesl prosbu své matce. „Za toho tě prosím, který se stal z tvé vůle mým bratrem," zvolal, „za Enkidua prosím! Můj bratr měl sen, jenž věští neštěstí, hrozný měl sen! Pomoz mu, matko, obrať jeho nemoc ve zdraví! Vždyť se mnou sdílel všechny strasti, vzpomeň si, kudy se mnou chodil a jak mě chránil! Zažeň od něho smrt!"

Vyslechla Ninsun prosbu svého syna, pomoci mu však nemohla. Bůh nesmí zvrátit čin jiného boha, nesmí konat jinak, než jak se usneslo shromáždění bohů, nesmí pozměnit tabulku osudu. Enkidu ležel i čtvrtý den v nemoci, ležel i pátý den a ještě mnoho dní dalších, až se jejich počet naplnil na dvanáct.

Dvanáctého dne, když už na jeho loži seděla smrt, Enkidu se zvedl a zavolał Gilgameše. „Příteli můj, stihlo mě prokletí! Není mi souzeno zemřít jako tomu, kdo zahyne v boji, umírám jako ubožák na loži. Kdo padne v bitvě, tomu je blaze! Já však musím skonat bez slávy!"

S těmito slovy Enkidu zavřel oči a víc je neotevřel.

Hrozný žal a smutek naplnil Gilgamešovo srdce. Vyrzil ze sebe výkřik, roztrhl si roucho a hodil je jako nečisté na zem, trhal si vlasy, plakal a bědoval jako placená plačka. Jako lvice, které ukradli mláďata, dopředu dozadu se kroutil, jako orel nad přítelem kroužil. Potom mu zahalil tvář pláštěm.

„Příteli můj drahý, pardále ze stepí, divoký orle z hor, ty jsi mi zemřel! Meči mého pasu, sekero mé ruky, ochranný můj štíte, roucho mé sváteční, ty jsi mi odešel! Bratře můj jediný, se kte-

rým jsem kácel Chumbabovy cedry! Druhu můj statečný, se kterým jsem Chumbabu zabil! Příteli můj, hrdino nebojácný, který jsi chytil nebeského býka, abych ho skolil! Zlý démon se zjevil a vzal mi tě pryč!"

Takto naříkal Gilgameš nad mrtvým Enkiduem ve svém paláci, takto naříkal na hlavním náměstí. „Poslyšte mě, uručí muži, poslyšte mě, uručí starší! Ať mého přítele oplakává ve dne i v noci celé velké město! Ať se všechen lid za něho modlí! Ať ho oplakává voják, který ho viděl před nebeským býkem! Ať ho oplakává lovec, který ho viděl na stepi! Ať ho oplakává pastýř, který mu dal chleba a piva! Ať ho oplakává žena, která ho dovedla do města, i všechny chrámové služebnice! Ať ho oplakávají kněžky i kněží mocných bohů, ať jako bratři a sestry všichni za ním truchlí, ať si pro něho trhají vlasy! Ať ho oplakává lev, medvěd, tygr i levhart, divoký býk, srna, kozorožec a všechna zvířata polní! Ať ho oplakává pole i step, ať ho oplakávají sady i vodní příkopy, ať pro něj pláče i svatý Eufkrat!"

Po těchto slovech vydal pak rozkaz: „Kováři, kovotepci, brusiči drahokamů, zlatníci, rytci a všichni umělci! Vytvořte sochu mého přítele v nadlidských rozměrech! Zhotovte drahé úmrtní lože z nejvzácnějšího dřeva, ze zlata, z lazuritu! Naplňte obětní nádoby medem a olejem! Spánek smrti se zmocnil mého bratra!"

Šest dní a sedm nocí truchlil Gilgameš pro mrtvého Enkidua, nejedl a nepil, nečesal se a nemyl, oděn byl v roztrhané roucho. Když potom zazářil opět třpyt jitra, poklekl k jeho hlavě a odhrnul plášť, aby ho políbil na ústa. S hrůzou však odvrátil tvář.

Nato poručil pohřeb za účasti všech kněží a všeho lidu v největší nádheře a s největší důstojností, jak se slušelo, když zemřel králův bratr a druh.

6. GILGAMEŠ A ENKIDUŮV SESTUP DO PODSVĚTNÍ ŘÍŠE

/TABULKA DVANÁCTÁ/

I když se Gilgameš s Enkiduem naposled slavnostně rozloučil, s jeho smrtí se nesmířil. Lze však vrátit toho, kdo zemřel, opět mezi živé? Lze přivést mrtvého z podsvětí zpátky na svět? Nikdo ještě neobrátil řeku, aby tekla od ústí k pramenu, nikdo neobrátil palmu, aby rodila datle pod zemí.

Gilgameš však už dokázal činy, které nedokázal jiný. Když tedy uhasly obětní plameny, když se rozplynula vůně tymiánu a myrhy, když zmlkly pohřební zpěvy a tóny harfeníků, opustil svůj palác a vydal se na dalekou cestu. Nevzal si s sebou válečnou sekeru a meč, ale Ištařiny dary, jež dostal při nástupu na trůn: obruč a hůlku z posvátného dubu, který srazila bouře do vod Eufratu. Zastavil se až u brány Nergalova podsvětího domu, tam usedl na zem a volal Enkidua. Brána se otevřela, až se zatřásla země, a v té chvíli mu obruč s hůlkou spadla do podsvětí.

„Kdo mi přinese z podsvětí obruč, kdo mi přinese hůlku?“ volal a naříkal. „Kdo mi přinese Ištařiny dary, jež mají kouzelnou moc?“ V tom se objevil Enkidu, jak si ho přál před sebou vidět.

„Já ti je přinesu, druho můj a králi!“ řekl a utišil jeho nářek.

„Když tedy sestoupíš do podsvětí říše,“ promluvil Gilgameš, jako když chodil s ním po světě, „vezmi si k srdci mou radu! Neber na sebe čistý šat, jinak tam v tobě poznají cizince! Nemaž se vonným olejem, jinak tě ucítí a shluknou se kolem tebe! Nevrážej do země oštěp, jinak tě obklopí ti, kteří oštěpem padli! Nemávej holí v ruce, jinak vylekáš duchy mrtvých! Ženu, kterou jsi miloval, nelíbej; ženu, kterou jsi neměl rád, nebij! K synovi, který ti byl milý, se nehlaš; syna, který ti nebyl milý, od sebe neodstrč! Neruš tam ty, kteří spí podsvětím spánkem, nedělej v podsvětí hluk!“

Marné a zbytečné byly Gilgamešovy rady, marné a zbytečné bylo jeho čekání: Enkidu se s obručí a hůlkou z podsvětí nevrátil. Gilgameš se proto vypravil do města Nippuru, kde stály od věků chrámy všech bohů, a poprosil o jeho návrat Enlila, boha a vládce země; Enlil však nepřijal jeho obět a nedal mu odpověď. Opustil tedy jeho chrám a poprosil o Enkiduův návrat boha měsíce Sina; ten rovněž nepřijal jeho obět a nedal mu odpověď. Vstoupil proto do chrámu boha moudrosti Ey, a ten se slitoval. Zavolal boha Nergala a řekl mu toto: „Poslyš, podsvětní vládče, otevři víko země, ať vyjde z podsvětí Enkiduův duch, ať řekne svému bratrovi slovo!“

Podsvětní vládce Nergal poslechl boha Eu a trochu nadzvedl pozemské víko, takže Enkidu vystoupil z hlubin jeho domu jako závan větru. Objal se s Gilgamešem, usedl vedle něho na zem a oba vzlykali radostí a zároveň smutkem.

Gilgameš setřel pak své slzy a zeptal se Enkidua: „Řekni mi, příteli, jak je tam v podsvětí, co jsi tam viděl?“

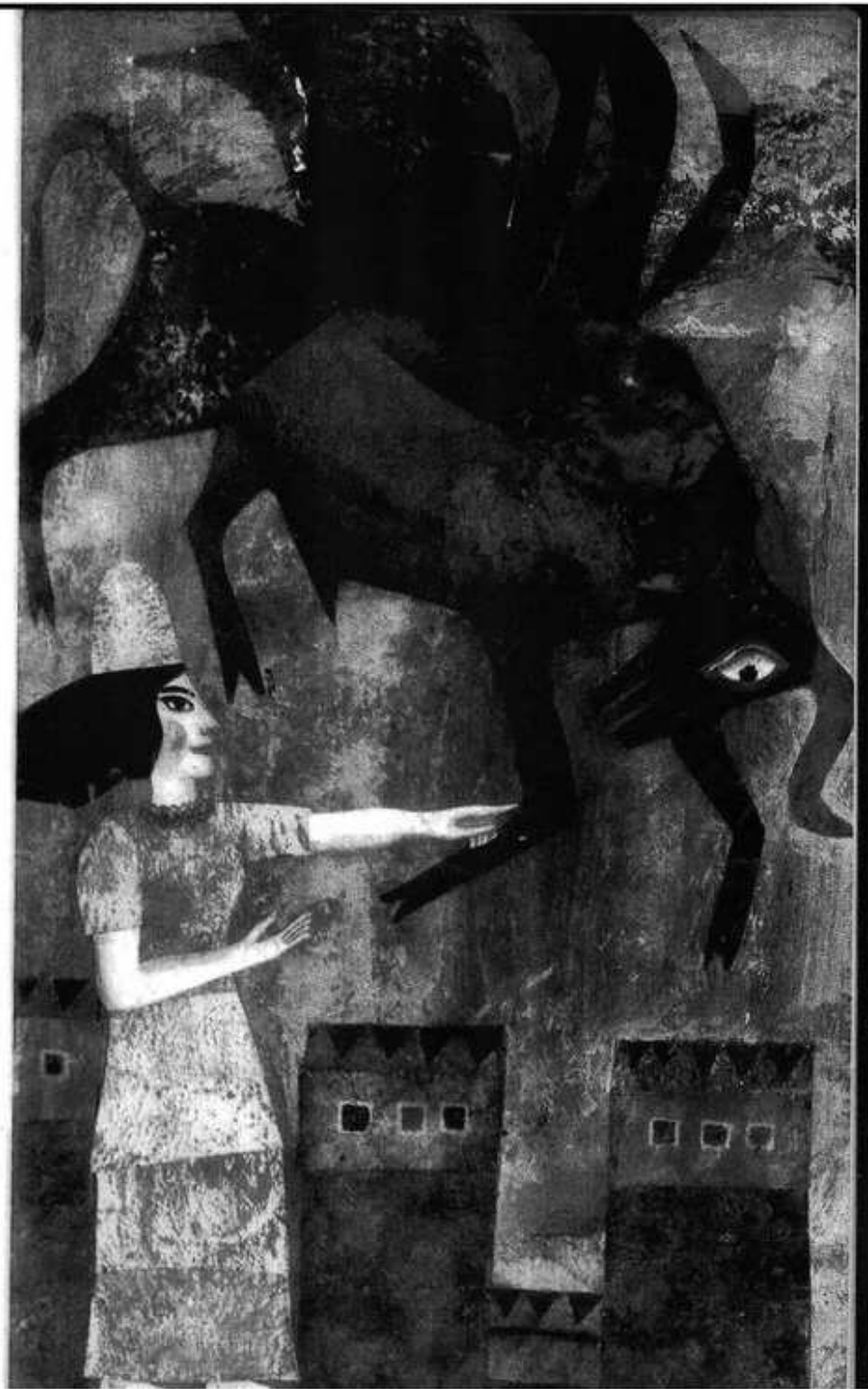
„Neřeknu, příteli, neřeknu ti nic, bratře!“ odvětil Enkidu. „Kdybych ti o tom podsvětním řádu, jak jsem jej viděl, měl říci slovo, pak bys padl na zem a plakal!“

„Tak tedy padnu na zem a budu plakat,“ odvětil Gilgameš, „jen mi to všechno řekni!“

„Příteli, to tělo, které jsi s radostí objímal, hnije a plné je prachu! Červi je rozežírají jako staré roucho!“

Na zem padl Gilgameš a hořce zaplakal. Potom se dotázal na osud muže, který měl syna, který měl dva syny, který měl mnoho statečných synů, i na osud muže, jenž nemá nikoho, kdo by se o něho staral. Zeptal se na osud muže, který zahynul na stepi, i na muže, který hrdinsky zahynul v boji.

„Ten, jenž má jednoho syna, pláče o hladu u zdi. Ten, jenž má dva syny, sedí na cihle a dostává jíst chleba. Ten, jenž má tři syny, dostává jíst chleba a pít čerstvou vodu. Ten se čtyřmi syny je spokojen, jako by zapřáhal pár oslů. Ten, jenž má pět synů, chodí si vznešeně, jako by byl písař z králova paláce. Ten, jenž má šest synů, raduje se v srdci, jako by byl rolník, když vede

pluh se spřežením býků. Ten se sedmi syny sedí na trůně ve společnosti bohů a těší se z hudby píšťal . . . Takový muž však, jehož mrtvola zůstala ležet na stepi bez pohřbu, nemá v podsvětí pokoj. Takový muž, jenž padl jako hrdina v boji, má tam u sebe otce i matku a také manželku, těší se péči a úctě. Viděl jsem tam také muže, který nikoho nemá, aby se za něho modlil a přinášel oběti bohům: musí jíst pomyje z hrnců a kůrky chleba, jež se válejí na cestě. Tomu je v podsvětí nejhůř, v tom strašném Nergalově domě! . . . Tma je tam a plno prachu, vládne tam hrozná záhrobní ticho!"

„Enkidu, příteli můj!“ zvolal Gilgameš. „Nevracej se zpět do toho strašného Nergalova domu!“ Neslyšel však už Enkidu jeho slova. Pozemské víko se nad ním opět zavřelo.

Zhroucený Gilgameš vrátil se bez druhá i bez kouzelné obruče a hůlky zpátky do Uruku. Co jednou uchvátil Nergal, nevyrvál z jeho rukou nikdo.

Zdrcen ztrátou druhá a zvěstmi z podsvětní říše setkal se Gilgameš v Uruku opět se svědectvím smrti. Město mu navštívil bůh moru Erra, proti kterému nebylo pomoci. Mrtví leželi v domech, mrtví leželi na širokých třídách a náměstích, mrtvoly plavaly po vodách Eufratu. Tváří v tvář těmto hrůzám obrátil se na boha Šamaše. „Nebuď pokleslé mysli, hrdino Gilgameši,“ utěšoval ho bůh Šamaš, „nebuď smutný v srdci! Osud ti určil vládu nad lidmi, slávu ti osud určil, již není rovno! Bitvy, ze kterých nepřítel neunikne, ti určil, vítězné války ti určil! Osud ti určil bohatství pozemských statků a blažený život!“

„Jakže nemám být smutný!“ zvolal Gilgameš, „když mi zemřel bratr a nejmilejší přítel! Co je mi po vítězných válkách, když mi bez boje umírá lid! Jak mám mít blažený život, když na jeho konci čeká smrt a hrozná podsvětní říše?“

„Nic naplat, Gilgameši!“ odvětil bůh Šamaš, „jsi hrdina a vladař! Dny člověka jsou však sečteny. I král si musí lehnout

a nikdy již nevstane. I ten, kdo zničil zlo, musí si lehnout a nikdy již nevstane. I ten, kdo konal dobro, musí si lehnout a nikdy již nevstane. I ten kdo má sílu, i ten kdo nemá sílu, musí si lehnout a nikdy již nevstane. I ten, kdo zná budoucnost, i ten kdo zná minulost, musí si lehnout a nikdy již nevstane. To je osud lidstva: každý si musí lehnout na smrtelné lože a nikdy víc nevstane!“

„Tak je to souzeno i mně?“ zeptal se Gilgameš a sám si odpovéděl. „Tak, věru! Ani největší člověk nebes nedosáhne, ani nejmocnější neobejme zemi! Nikdo života konec v jeho začátek neobráti zpátky! Tváří v tvář smrti je všechno konání lidské pouze vánek větru!“

Vtom si Gilgameš vzpomněl, jak odkryl tvář mrtvého Enkidua a spatřil na ní červa. Vzpomněl si na pokrm z prachu a hlíny v Nergalově domě, na lidi změněné v holuby, na sem tam rozházené trůny a koruny v temnotě podsvětí a viděl před sebou mrtvé, jejichž těla plavala po vodách Eufratu.

„Ne! Vyhnu se smrti a smrt se mi vyhne! Ozbrojím se mečem a sekerou, lví si obléknu kůži, vypravím se třeba až na konec světa! Vráť se, až najdu věčný život!“

7. GILGAMESŠ A KRČMÁŘKA SIDURI NA SAMÉM KONCI ZEMĚ

/TABULKA DEVÁTÁ A DESÁTÁ/

Našel se na světě člověk, který se vyhnul smrti a kterému se vyhnula smrt? Jestliže je nemožné zemřelého vzkřísit, je možné živému nezemřít? Od oněch pradávných dob, kdy vznikl tento svět, kdy Anu ovládl nebesa a Enlil ovládl zemi a Nergal ovládl podsvětí, stalo se tak jen jednou. Tabulka osudu určila uniknout smrti králi Utanapištimovi a bohové mu dali věčný život v zemi zvané Dilmun.

Za Utanapištimem se rozhodl tedy Gilgameš vypravit, za synem krále Ubaratuty, jenž vládl ve městě Šuruppaku osmnáct tisíc a šest set let. Do země Dilmunu se rozhodl vypravit, jež ležela až za koncem světa, aby se tam zeptal Utanapištima, jak dosáhl věčného života a co by měl udělat, aby jej dosáhl také. Oděl se lví kůží, ozbrojil se mečem a sekerou, s nikým se v Uruku nerozloučil a vykročil na step.

Když spatřil bůh Šamaš, na jakou cestu se vydal Gilgameš, velmi se zarmoutil a takto na něho zvolal: „Kam vede zoufalství tvé kroky? Život, který hledáš, nenajdeš!“

„Dal jsem se na cestu hledání,“ odpověděl Gilgameš, „a své kroky neobráťím zpátky.“

Dlouho vedl Gilgameš své kroky po stepi, slunce mu bylo ve dne průvodcem, hvězdnaté nebe stanem a noční přikrývkou. Dlouho putoval nekonečnou stepí, měl vyhublé líce a smutek ve tváři, utrápené srdce a vzhled zubožený. Ani sám nevěděl, kolik už dvouhodin urazil, když došel k horskému průsmyku a uložil se k spánku.

Bůh měsíce Sin, který na prosbu Ninsuny každou noc nad ním bděl, ho najednou probudil ze sna. Bledožlutým světlem mu ukázal, jaké nebezpečí mu hrozí z průsmyku: číhala tam smečka obrovských nenažraných lvů a hladových lvíčat. Bleskurychle vstal, uchopil do jedné ruky meč, do druhé sekeru a vrhl se na ně; vletěl mezi ně jako šíp z luku. Bojoval lépe, než bojuje lev, a všechny ty hřivnaté dravce rozehnal na všechny strany; na místě zůstalo jen nejmenší lvíče, jež se schoulilo pod keř. Vzal je do ruky, a protože mocný se nemstí na bezmocném, pohládl je jako kočku a pustil je k matce. Lvi nato odtáhli a cestu k průsmyku měl volnou.

Když Sina vystřídal na obloze Šamaš, Gilgameš uviděl, jaký je to průsmyk: stoupal stále do výšky a stále se zužoval, až se vklínil mezi dva vrcholy nesmírně vysoké hory. Byla to hora Mašu, jež se vrcholy dotýká dolní plošiny nebe a základy má na stropu podsvětí, dvojklanná hora Mašu, jež střeží východ a západ slunce. Za touto horou končil svět obydlený lidmi a začínal svět bohů.

Gilgameš vystoupil strmým průsmykem až mezi vrcholy a najednou hrůzou zkameněl ve tváři. Před ním se tyčila brána strážena obry, kteří byli napůl lidmi a napůl škorpióny; těla jim zářila, až osvětlovala hory, a jejich pohled děsil. Nikým nepovzbuzen dodal si odvahy a přistoupil k bráně, tam potom složil strážcům poklonu jako bohům.

Škorpión-muž zavolal nato svou ženu-škorpiónku: „Někdo k nám přišel, avšak tělo má z božského masa!“ Žena-škorpiónka mu řekla: „Je to ze dvou třetin bůh, z jedné třetiny však člověk. Zeptej se ho, co ho sem přivedlo, proč podstoupil cestu nekonečnou stepí a přešel divé bystřiny, co chce pod vrcholem této strmé hory!“ Na jeho slova pak Gilgameš dal tuto odpověď:

„Jdu za svým předkem, za Utanapištimem, který se dostal do kruhu velkých bohů, protože hledal život. Na život a na smrt se ho chci zeptat, chci se dozvědět, jakým způsobem dosáhl nesmrtelnosti. Otevři mi bránu, chci jít do země Dilmunu, kde žije Utanapištim!“

Škorpión-muž na tato slova řekl: „Nikdo se ještě nenašel, kdo by to dokázal, nikdo se ještě nedostal přes průsmyk hory Mašu! Na dvanáct dvouhodin táhne se tam cesta, vládne tam hustá tma, není tam světlo! Je to cesta mrazu a vedra, nedojeď k jejímu konci, uprostřed zahyneš! Vrať se, odkud jsi přišel!“

„Nikdo se ještě nenašel, kdo zabil Chumbabu a vykácel jeho cedry, nikdo se nenašel, kdo skolil nebeského býka,“ odvětil Gilgameš. „Já jsem to dokázal! Nebojím se dvanácti dvouhodin cesty, nemám strach z temnoty, vydržím vedro i mráz! Tu cestu vykonám. Otevři mi bránu!“

„Odvahu máš i sílu,“ řekl muž-škorpión Gilgamešovi, „a dokázal jsi mnoho. Jsi z božského masa, otevřu ti bránu. Ať tě nohy přinesou zdravého domů!“

Gilgameš složil strážci-škorpiónu povinnou poklonu a vstoupil na cestu, za kterou ležela země Dilmun.

Když prošel Gilgameš první dvouhodinu cesty, temnota zhoustla a ztmavělo světlo, takže nemohl rozeznat, co leželo před ním. Když prošel druhou dvouhodinu cesty, temnota ještě víc zhoustla a ještě víc ztmavělo světlo, takže nemohl rozeznat, co leželo před ním a za ním. Tak to šlo až do deváté dvouhodiny cesty; tam potom ucítil severák, který mu zadul do tváře. Po cestě v délce deseti dvouhodin spatřil v dáli východ.

Pravdu měl škorpión-muž, když ho varoval před touto cestou. Byla obtížnější než step plná bodláků, byla úmornější než písečná poušť, byla nebezpečnější než zrádné močály u břehů velké řeky. Když prošel jedenáct dvouhodin, mrazivý severák se změnil v příšerné vedro; Šamašův sluneční kotouč byl blízko a začalo svítat. Jak ale vydržel Gilgameš mráz, tak také vydržel žár slunce, jenž se rozlil na všechny strany. Když prošel dvanáctou dvouhodinu cesty, udělal ještě krok a stál u východu.

Nevěřil Gilgameš svým vlastním očím: tak tedy vypadá zahrada bohů! Stromy tam byly z drahokamů; rostly do výšky a ne

příliš hustě, takže dávaly příjemný stín, a mezi nimi se táhly chodníky pokryté perlami. Z drahokamů byly i keře; tu rostla smaragdová réva, tam nesl karneol ovoce, lazurit se leskl zeleným listím a měl zářivě barevné plody, překrásný pohled...

Vtom se ozval Šamašův hlas: „Tady jsi, Gilgameši? Život, který hledáš, nenajdeš!“

„Kdo z lidí viděl tak zblízka lesk slunce?“ odvětil Gilgameš. „Po cestě, kterou jsem přišel, nevrátím se zpátky!“

Šamaš se zarmoutil, pustil ho však dále.

Ať byla zahrada bohů jakkoli nádherná, Gilgameš v ní nezastavil své kroky. Šel dále mnoho dvouhodin, šel cestou necestou, až přišel na samý konec země. Špina ho pokrývala, oděv ze lví kůže měl zcela rozedraný, mrazem a sluncem spálené měl líce, jeho tvář se podobala poutníku z daleké cesty.

Na samém konci země, za níž se lesklo nehybné mrtvé moře, měla dům krčmářka Siduri, která podávala nápoje bohům. Hleděla do dálky, a když ho spatřila přicházet, k sobě promluvila: „Snad je to lupič. Kam tak směle kráčí? Když se sem přiblíží, zavřu pevně dveře a spustím závoru, ukryji zlatý džbán i zlaté poháry, celá se zahalím závojem a budu zticha.“ To všechno pak také rychle udělala.

Když přišel Gilgameš ke dveřím krčmy bohů, zabušil na ně a zvolal: „Co jsi to spatřila, krčmářko, že jsi zavřela dveře, spustila závoru a přestala sama se sebou mluvit? Pusť mě dovnitř a dej mi napít vody! Jsem ten, kdo chytil a zabil nebeského býka, jsem ten, kdo zabil Chumbabu a vykácel jeho cedry, jsem Gilgameš, jenž v průsmyku přemohl lvy a překročil horu Mašul! Otevři, krčmářko, nebo ti vyrazím dveře a všechno roztřískám!“

Krčmářka poslechla, co řekl, a odvětila mu toto: „Jsi-li ty Gilgameš, který dokázal takové hrdinské činy, proč máš pohublá líce a smutek ve tváři, utrápené srdce a vzhled zubožený, nitro plné žalu? Tvoje tvář se podobá poutníku z daleké cesty, mrazem

a sluncem máš spálené líce, špina tě pokrývá a šat máš roztrhaný, vypadáš jako nějaký tulák ze stepi nebo nějaký lupič!“

Gilgameš nato krčmářce řekl: „Přítele mého, jehož jsem nadevše miloval, Enkidua, který překonal se mnou všemožné strasti, postihl osud lidstva. Šest dní a sedm nocí jsem nad ním nařikal, ani jen pohřbit jsem ho dát nechtěl, potom však napadl jeho tvář červ. Mám si snad také lehnout na lůžko a nikdy už nevstat? Ze strachu před smrtí utekl jsem na step, neboť věc přítele mého těžce dolehla na mne. Utanapištima hledám, ukaž mi cestu, kde žije Utanapištima! Na život a smrt chci se ho zeptat!“

„Není tu žádná cesta,“ řekla mu krčmářka, „nikdy tu nebyla a nebyl tu ani žádný přechod. Nikdo od těch dob, kdy vznikl tento svět, nepřekročil tu moře! Jedině bůh Šamaš dovede chodit po moři, kdo jiný se však dostane na druhý břeh? Hluboký proud vody smrti zahrazuje tam přístup! Nemůžeš, Gilgameši, nemůžeš překročit moře, a kdybys mohl, jak zdoláš proud vody smrti? Jinou ti dám však radu!“

„Porad mi, krčmářko bohů,“ zvolal Gilgameš, „rád splním všechno, co řekneš, Siduri božská! Ukaž mi cestu, kde žije Utanapištima, ukaž mi její směr, dej mi znamení! Když hledím do tvé tváře, kterou jindy vždy zakrývá závoj, nechci pohlédnout do tváře smrti, které se bojím! Ukaž mi směr cesty, na jejímž konci je život!“

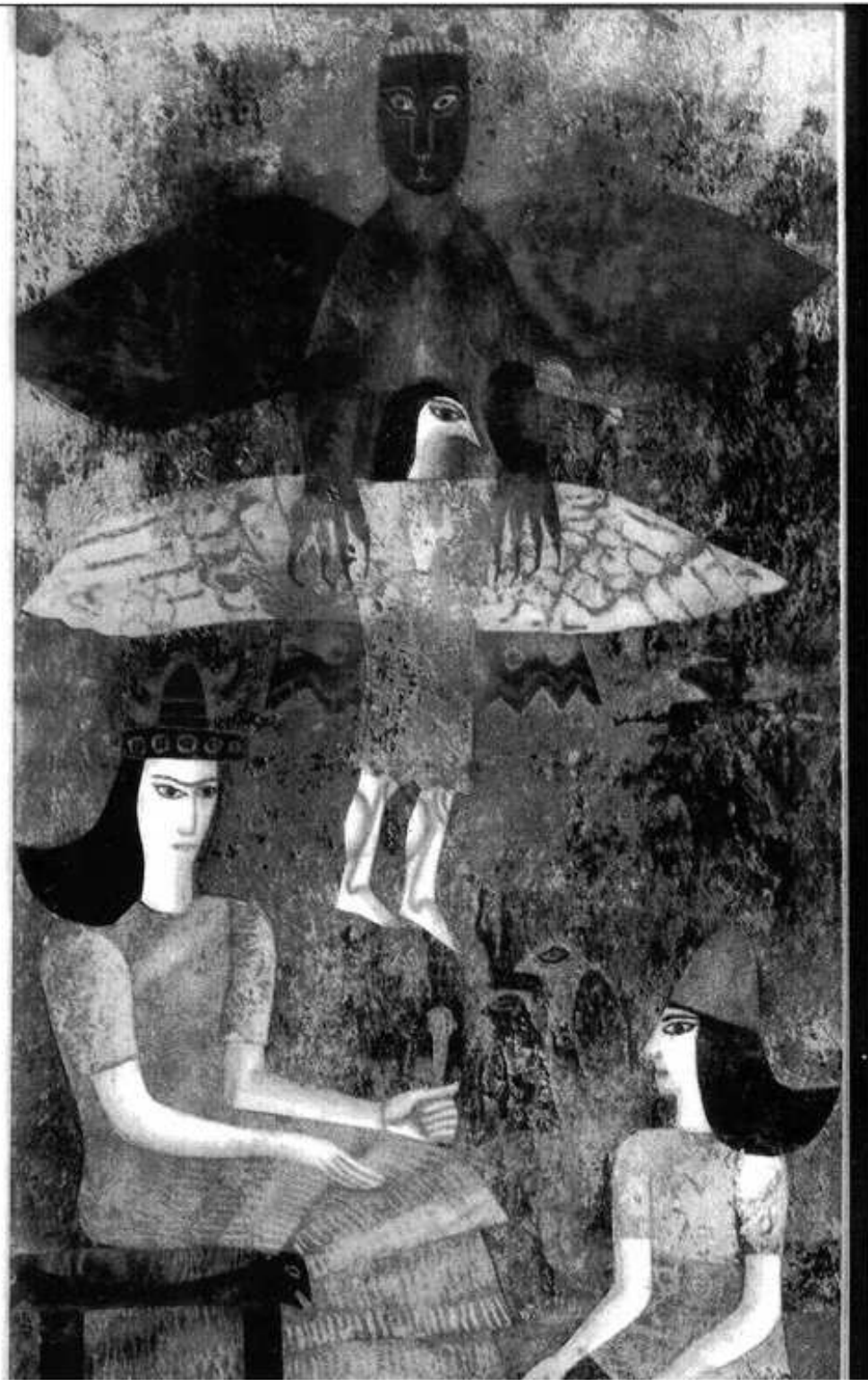
„Život, který hledáš, nenajdeš,“ řekla mu Siduri. „Když velcí bohové stvořili lidstvo, určili lidstvu los smrti, věčnost si nechali pro sebe ve svých rukou. Jiný však život hledej, hrdino Gilgameši, poslechni mou radu! Hleď si svého blaha, naplň si žaludek, pořádně se napij, ve dne v noci se vesel! Každý den oslavuj svátek, hoduj a bav se od rána do večera a od večera do rána, tancuj a zpívej, věnuj se radovánkám! Hlavu měj vždy umytu a vlasy učesané, dbej o své tělo a koupej se ve vodě, měj vždy na sobě čisté a bezvadné šaty! Pečuj o své děti, potěš se s manželkou, měj stále dobrou náladu, starosti hoď za hlavu a na smrt zapomeň! Tak si počínají lidé, takový život je určen lidstvu!“

„Co mi tu vykládáš, krčmářko,“ vykřikl Gilgameš. „Srdce mi

pro druha truchlí a ty mi tu vykládáš takové věci! Vědí to lidé i bez tebe; k čemu však je dobrý takový život? Najdou tak klid ve svém srdci, pomohou tak bližním, zalíbí se tak bohům? Kdo si z nich, žije-li takto, zachová navěky jméno? Já chci však víc! Ty přece bydlíš na břehu tohoto moře a vidíš do jeho hlubin, bohové ti dali krásu a znalost všech věcí: ukaž mi cestu do země Dilmun!“

„Jak vidím, Gilgameši, není ti pomoci!“ řekla na tato slova krčmářka Siduri. „Tak tedy: Utanapištim tu má převozníka, jeho jméno je Uršanabi. Žije tu v lese a chytá hady, má kamenné sošky. Je-li to možné, moře s ním překroč, není-li to však možné, vzdej se!“

Poslechl Gilgameš Sidurinu radu a ihned se vypravil do lesa, v němž žil převozník Uršanabi, který měl člun přes moře s proudem vod smrti.

8. GILGAMESĚ A PLAVBA S URŠANABIM PŘES MOŘE SMRTI

/TABULKA DESÁTÁ, POKRACOVÁNÍ/

Moře s proudem vod smrti bylo poslední překážkou, která dělila Gilgameše od země Dilmunu, kde žil Utanapištim. Zlověstně se lesklo jako černý asfalt a děsilo mrtvou nehybností. V temném lese na jeho pobřeží se nehnul ani list, všechno tam bylo ztuhlé jako tvář zemřelého, všude vládlo hrobové ticho. Gilgameše zachvátila hrůza a strach mu podlomil kolena; svůj krok však nezastavil.

Když vstoupil Gilgameš do temného lesa, zavolal Uršanabiho jméno; jeho hlas však pohltilo ticho. Sestoupil tedy až k samému okraji vody a hledal převoznický člun; nekotvil u břehu, nebyl vytažen na břeh. Marně bloudil po lese křížem krážem na všechny strany, nenašel nejmenší stopy po životě. Nehybné větve stromů ho bodaly do tváře, nehybné keře mu trhaly oděv ze lvi kůže, stébla a listy nepoddajné trávy se mu zařezávaly do nohou. Najednou však spatřil kamenné sošky, o kterých mluvila krčmářka Siduri, a u nich dlouhé kamenné tyče. V hněvu vzal sekeru a všechny je rozbil.

„Kdo mi tu rozbíjí kamenné sošky a tyče?“ ozval se temný hlas, který pronikl hrobovým tichem. Gilgameš zvolal své jméno, obrátil se za hlasem a spatřil tam starce se zkamenělým hadem. Složil mu poklonu, řekl mu, co všechno překonal, než se sem dostal, i proč to vykonal. „A nyní tě prosím, Uršanabi, o toto tě prosím! Ukaž mi cestu, kde žije Utanapištim, dovez mě k němu! Je-li to možné, moře chci překročit, není-li to možné, nechci se vrátit!“

Uršanabi nato Gilgamešovi řekl: „Těžký je přechod přes moře s proudem vod smrti, nemožný je pro člověka! Ty jsi z božského masa, sám jsi však vlastníma rukama tento přechod zmařil. Roz-

bil jsi kamenné sošky, které mě měly při plavbě chránit, aby se mě nedotkly vody smrti. Rozbil jsi kamenné tyče, které mi měly při plavbě pomoci, neboť se jich nedotknou vody smrti. Nemohu tě převést na břeh, kde žije Utanapištim! Život, který hledáš, nenajdeš!"

Gilgameš uchopil starce za ruku, pokorným hlasem litoval svého činu a slíbil jej napravit podle jeho přání. Zalíbil se Uršanabimu hrdina s nezdolným duchem a tak mu řekl: „Těžká je to věc a velkou vyžaduje práci! Musíš udělat vesla ze živého dřeva, a protože vody smrti je zničí, musíš jich udělat mnoho! Jdi tedy do lesa, nařež tam dvakrát šedesát tyčí o délce pětkrát dvanáct loktů, všechny je ohobluj, pevně k nim připevni lopatky, a když budeš hotov, pak mi je přines!"

Udělal Gilgameš, co řekl Uršanabi, a tak naložili vesla, spustili na vodu člun a odrazili od břehu; brzy jim mrtvý les zmizel z dohledu. Cestu, jež trvá měsíc a patnáct dní, za tři dni urazili; tak silně veslovali a pospíchali vpřed. Čtvrtého dne dopluli k proudu vod smrti.

„Drž se zpět, Gilgameši,“ zvolal Uršanabi, „tvá ruka se nesmí dotknout vody! A když ti voda zničí veslo, nahraď je druhým a třetím, čtvrtým a pátým a vždy dalším a dalším, dokud nedoplujeme k břehu! Nyní je na tobě, abys dokázal obratnost a sílu!"

Dvakrát šedesát vesel Gilgameš upotřebil, avšak nedoplul k břehu, pouze na jeho dohled. Odepnul tedy opasek, svlékl si oděv ze lví kůže a rukou jej připevnil na stěžeň jako lodní plachtu.

Když se dno člunu otřelo o písek, Gilgameš uchopil Uršanabiho z vděku za ruku a pak ho požádal, aby na něho čekal.

Potom už vyskočil na břeh země Dilmun, kde žil Utanapištim.

Utanapištim stál zatím na břehu, hleděl do dálky a v duchu si říkal: „Kdo to sem pluje na člunu? Není to pouze převozník, je tam s ním nějaký člověk! A proč jsou rozbity všechny kamenné

sošky? Vyhlížím, kdo se to sem blíží, nemohu ho však poznat. Není to můj člověk!"

Když přišel k němu Gilgameš, složil mu poklonu, řekl mu své jméno a připojil toto: „Přišel jsem z Uruku po stepi a přes hory, abych tě spatřil. Zabil jsem Chumbabu a vykácel jsem cedry, zabil jsem nebeského býka. V průsmyku jsem přemohl smečku lvů, překročil jsem průsmyk hory Mašu, opustil jsem zahradu bohů a přeplul jsem moře s proudem vod smrti, abych tě spatřil. Z božského masa jsem, mou matkou je Ninsun a otcem Lugalbanda, vyslyš mou prosbu, Utanapištime, řekni mi slovo o životě a smrti!"

„Nuže Gilgameši, když jsi z božského masa a když jsi dokázal tak velké hrdinské činy,“ zeptal se Utanapištim, „proč máš pobledlé líce a smutek ve tváři, utrápené srdce, vzhled zubožený a nitro plné žalu? Tvoje tvář se podobá poutníku z daleké cesty, mrazem a sluncem máš spálené tváře, špína tě pokrývá, vypadáš jako nějaký tulák ze stepi, ne jako král! Řekni mi příčinu toho, řekni mi, proč chceš slyšet slovo o životě a smrti?"

„Jak se moje tvář nemá podobat poutníku z daleké cesty,“ odvětil Gilgameš, „jak nemám mít mrazem a sluncem spálené líce? Příteli, jehož jsem nadevše miloval, který překonal se mnou všemožné strasti, postihl osud lidstva. Enkidua, se kterým jsem zabil Chumbabu a vykácel cedry, se kterým jsem skolil nebeského býka, postihl osud lidstva. Šest dní a sedm nocí jsem nad ním naříkal, ani pohrbít jsem ho dát nechtěl, potom však napadl jeho tvář červ. Ze strachu před smrtí utekl jsem na step, neboť osud přítele mého těžce dolehl na mne. Přítel můj milovaný se ve hlínu změnil, Enkidu milovaný se obrátil v prach! Měl jsem se s tím smířit, měl jsem doma sedět? Měl jsem čekat, až si smrt přisedne na mé lůžko, měl jsem se položit a na věky věků už nevstat?"

Gilgameš se chvíli odmlčel a pak pokračoval: „Lid můj urucký hyne, mrtvá těla leží na náměstích, mrtvoly plují po vodách Eufratu! Mám také zahynout, mám vejít do domu po lsvětí, kde jsou trůny králů a jejich koruny po zemi rozházeny, kde sedí zemřelí v podobě holubů ve tmě a prachu? Křížem krážem jsem

prošel všechny země, zlezl jsem vysoké hory a přeplul hluboká moře, pokrmem mi bylo maso medvědů a lvů, hyen, leopardů, tygrů, jelenů a jiných divokých zvířat, jež jsem na cestě zabil, nikde se moje tvář nenasytila spánkem. Tělo mám ztrápené, nitro rozdrásané, chci se vyhnout smrti! Proto jsem všechno to podstoupil, proto jsem za tebou přišel, prozrad' mi, jak najdu věčný život!"

„Smrti se nevyhneš,“ odvětil Utanapištim. „Nebo snad navěky stavíme dům? Navěky pečujeme? Navěky se bratři o podíl dělí? Navěky trvá v zemi hněv? Navěky stoupá řeka, navěky záplavu nosí? Nic není neměnné na věčné časy! Mladý nebo starý, pán nebo sluha – co je to platno, když se naplní osud? Ve chvíli smrti jsou si všichni rovni, každý musí zemřít, jenom neví kdy. To pouze velcí bohové mají věčný život!"

„Velká slova jsi řekl,“ odvětil Gilgameš, „a všem dobře známa. Když tu tak na tebe však hledím, Utanapištime, nevidím, že jsi bůh. V rozměrech odlišný nejsi; jsi jako já. Ani vzhledem svým rozdílný nejsi; jsi jako já. Řekni mi tedy, jak ses dostal mezi velké bohy, jak to, že žiješ věčně?“

„Jsi ze dvou třetin bůh, starosti máš však lidské,“ odvětil Utanapištim. „Když jsi však tolik vytrpěl, řeknu ti, na co se ptáš. Naději na věčný život vyžeň však ze svého srdce!"

Usedl Gilgameš s Utanapištimem na břeh v zemi Dilmun. Utanapištim pak otevřel ústa, aby mu odhalil tajemství, jež neznal žádný člověk.

9. GILGAMESĚ A UTANAPIŠTIMŮV PŘÍBĚH O POTOPE SVĚTA

/TABULKA JEDENÁCTÁ/

„Tajemství bohů ti prozradím, Gilgameši,“ začal svůj příběh Utanapištim. „Město Šuruppak na březích Eufratu, které sám znáš, je mým rodištěm. Staré je to město a bohové přebývali v něm; můj otec Ubaratutu byl v něm osmnáct tisíc šest set let králem... I zachtělo se srdci velkých bohů potopu na svět seslat a vyhubit lidstvo.

Sešli se velcí bohové; jejich králem byl Anu, poradcem bůh země Enlil, bůh války Ninurta byl nosičem trůnu, podsvětní bůh Ennugi měl dozor nad stavidly. Když se tak radili, přisedl si k nim bůh moudrosti Ea, vládce nad vodami, a všechno vyslechl. Sestoupil pak bůh Ea na zem, přistoupil k mé rákosové chýši a promluvil ke mně. Stěna jeho slova propustila a já jsem rozuměl:

»Muži ze Šuruppaku, Ubaratutuův synu, poslyš! Strhni svůj dům a postav si loď! Opusť bohatství a vyhledej život, zavrhní majetek, zachovej si život! Z každého živého semene jeden pár do lodi uveď! A ta loď, kterou si postavíš, ať má rozměry, jak se patří! Ať má stejnou šířku i délku a střechem rovnou jak močál ji pokrýj!»

Rozuměl jsem a Eovi, pánovi svému, jsem řekl: »Velmi si vážím tvých slov a všechno udělám. Co mám však říci městu, lidu a starším?« Nato mi odvětil Ea: »Řekni jim do tváře toto: poznal jsem, že bůh Enlil se ode mne odvrátil. Nechci už bydlet v tomto městě, nechci už na zem položit nohu. Na širé moře sestoupím a s bohem Eou, mým pánem, budu tam přebývat. On na vás sešle déšť hojnosti, dá vám nadbytek ptáků a ryb, darem vám poskytne bohatou úrodu. Ráno vás zasype koláči, večer pšeničným deštěm!»

Jakmile zazávil první třpyt jitra, svolal jsem k sobě všechny lid i starší, a když se přede mnou shromáždilo město, do tváře jsem mu řekl slova, která mi poradil Ea. Vyzval jsem proto všechny muže k práci; strhli moje domy, pokáceli ploty, slabí nosili asfalt, silní ostatní věci. Čtyři dny jsem se sám se sebou radil, než jsem určil rozměry lodí; pak jsem jí stanovil tvar a nakreslil jsem ji rukou. Jedno jitro měřila její plocha, desetkrát šedesát loktů dlouhé měla strany, desetkrát šedesát loktů do čtverce byla její střecha.

Tak jsem to udělal, v takovém tvaru a rozměru jsem pak loď postavil. Když stála její kostra, pokryl jsem ji šestero střechami a rozdělil jsem ji tak na sedm poschodí. Vnitřek jsem ještě rozdělil příčkami na devět částí, do středu jsem zatloukl kolíky, vzal jsem asfalt z pece a utěšnil jsem spáry, poté jsem přinesl vesla. Potom jsem naložil na loď všechno, co bylo zapotřebí.

Pro lid, jenž stavěl loď, jsem den co den porážel býky a zabíjel ovce. Polévka, olej, šťáva z ovoce, bílé i sezamové víno, to všechno teklo jako voda v řece; lid se měl jako o novoročním svátku. Když přišel den, že při západu slunce byla loď hotova, stěží se dala spustit na vodu; tak byla velká a těžká. Trámy jsme museli pod ni podkládat a ze stran jsme ji museli podepírat; když klesla do vody, ze dvou třetin zůstala ponořena, jen jednu třetinu bylo z ní vidět na lesklé hladině.

Naložil jsem na loď celý svůj majetek: všechno své stříbro a zlato jsem na ni naložil, všechny své věci, všechno ze živého plemene, co jsem měl. Uvedl jsem na ni i celou rodinu a celé příbuzenstvo, uvedl jsem na ni i všechnu zvěř stepní a všechny řemeslníky. Potom jsem bedlivě vyhlížel oblohu a čekal znamení, jež mi slíbil Ea. Když nastal určený čas a ráno padaly koláče a večer pšeničný déšť, spatřil jsem na nebi bouřkový oblak. Vstoupil jsem tedy do lodí a dobře jsem za sebou utěšnil poklop.

Jakmile zazávil první třpyt jitra, spustil se z podlahy nebes hrozivý černý mrak a řtil se k zemi. Bůh Adad hřmal v tom mraku, bohové zkázy Šullat a Chaniš kráčeli před ním jako nosiči trůnu přes hory přes doliny. Najednou bůh Nergal vytrhl sta-

vidla; voda se přelila přes hráze, svým proudem ničila všechno jako bůh války Ninurta, pohled na to byl hrozný. Když se to stalo, všichni Anunnakové, kteří jsou v podsvětí, pozvedli pochodně a jejich plamenem zažehli zemi. Strach a děs z toho stoupal až k nebi; jas se změnil v temno a z temna vyšlehl oheň. Země se třásla v základech a zmítala se ze strany na stranu; nakonec praskla jako hrnec.

Po celý den dul prudký jižní vítr; zuřivě vyl a vodami přikryl horstva; jako bitevní vířava napadal všechno, co žilo na zemi. Bratr neviděl bratra, lidi nebylo možné z výšin nebe poznat; pluli po vodě jako rákosová stébla. Jako mraveniště zmizela v přívalu vln města, do vod se kácely také chrámy bohů. V té chvíli se sami bohové potopy lekli, prchli ze svých sídel a skryli se až pod Anovým nebem; jako psi schoulení mačkali se tam na jeho rampě. Tehdy zvolala bohyně Ištar: «Kéž by se v bahno proměnil onen den, kdy jsem k této pohromě dala souhlas! Jak jsem mohla dopustit takové zlo, jak jsem mohla souhlasit se záhubou celého lidstva! Naříkám nad lidmi, kteří se měli množit a zaplňovat zemi, a nyní zaplňují moře jako vodní havěť!» Anunnakové propukli v pláč a ostatní bohové také; hrůza a strach jim zapečetily ústa.

Šest dní a sedm nocí burácel jižní vítr, vlny se srážely jako šiky vojska a házely těžkou lodí nahoru a dolů; potopa přikryla zem. Když přišel sedmý den, vítr zastavil vody a ustal; utichlo moře, uklidnila se bouře, rozhostilo se ticho. Pohlédl jsem ven, všechno pokrýval močál, neozvalo se nic, veškeré lidstvo pohltilo bahno... Otevřel jsem poklop a na tvář mi dopadl paprsek slunce; poklekl jsem na kolena, hořce jsem zaplakal, tvář mi zalily slzy. Potom jsem vstal a od rána do večera hledal jsem na obzoru břehy; dvanáctkrát dvanáct dvouhodin muselo uplynout, než jsem spatřil ostrov. Byla to hora Nisir, jež svým vrcholem vyčnívala z vln, a moje loď u ní přistála.

Hora Nisir moji loď držela, takže se nehnula. Čekal jsem jeden den, čekal jsem dva dny, loď však pevně stála, ani se nehnula; čekal jsem ještě dále. Když potom nastal sedmý den, ho-

lubici jsem vyslal a volně pustil ven; vylétla, zpět se však vrátila, neboť nebylo suchého místa, kde by si sedla. Druhého dne jsem vyslal vlaštovku a volně pustil ven; vylétla, zpět se však vrátila, neboť nebylo suchého místa, kde by si sedla. Havrana jsem nakonec vyslal a volně pustil ven; vyletěl, krákal, potravu hledal a spatřil opadávající vody, zpět se už nevrátil. Po tomto znamení jsem otevřel loď a vypustil jsem z ní všechno na čtyři strany světa. Nato jsem ulil bohům obětní nápoj a vystoupil jsem na horu, kde jsem jim na samém vrcholu přinesl zápalnou oběť.

Bohové začichali vůni, sestoupili z nebes a shlukli se kolem oběti jako mouchy kol masa. Když přišla Ištar, vzala šperk v podobě velké mouchy, jež jí dal zhotovit z lazuritu bůh Anu, když mu byla po vůli, a zvolala: »Bohové všichni! Jako na tento šperk, jež nosím na krku, nezapomenu nikdy, tak si zachovám navěky v paměti také tyto dny hrůzy! Přistupte k oběti, bohové, přijměte ji! Avšak Enlil ať k oběti nejde, neboť bez rozvahy rozpoutal potopu a v záhubu uvedl můj lid!«

Bůh Enlil nicméně přišel, a jakmile spatřil loď, strašně se rozhněval. »Což někdo z lidí si snad zachránil život?« vzkřikl. »Nikdo z nich neměl potopu přežít! Všichni do jednoho se měli změnit v bahno! Tak zněl úradek bohů! Vždyť jsme se všichni přísahou zavázali, že o tom budeme mlčet!« Nato vstal bůh války Ninurta a řekl: »Kdo by z nás bohů zachraňoval lidi? Kdo by je varoval, kdo by jim dal radu, aby unikli zkáze? To mohl učinit jedině Ea, který se vždy dělí o to, co ví, s lidmi!«

Po těchto slovech bůh Ea povstal a řekl Enlilovi: »Hrdino, jenž vládneš zemi! Jak jsi mohl takhle bez rozvahy seslat potopu na svět? To měl přijít raději lev a zmenšit lidstvo! To měl přijít raději vlk a zmenšit lidstvo! Místo potopy měl spíš propuknout hlad a zmenšit lidstvo! Hříšníka trestej za hřích, zločince za zločin; kdo nemá vinu, tomu neublížuj! Slovo jsem neřekl, že přijde potopa, ani že je to tajemství bohů; pouze jsem moudrému poradil ve snu. Nyní však napravte svůj skutek, a v první řadě Enlil!«

Nato vystoupil bůh Enlil do lodi, vzal mě za ruku a vyvedl mě ven. Vyvedl také mou ženu a dal jí pokleknout u mne. Dotkl

se našich čel a stoje mezi námi, takto nám požehnal: »Až dosud byl Utanapištim pouze člověk, od nyní Utanapištim a jeho žena budou podobni nám bohům! Necht' v dálce za ústím řek navěky žije Utanapištim!«

A vzal mě Enlil za ruku, i moji ženu, a dovedl nás do daleké země, jež leží za ústím řek. Tam nás usadil v rajske zahradě, jejíž jméno je Dilmun.“

10. GILGAMEŠ A ZKOUŠKA
NA NESMRTELNÝ ŽIVOT
/TABULKA JEDENÁCTÁ, POKRAČOVÁNÍ/

Ukončil svou řeč Utanapištim a Gilgameš zesmutněl v duši. „Proč ti dal jasný bůh Ea milost, Utanapištime,“ zeptal se Gilgameš, „proč ti Enlil daroval život? V pokoře ses před bohy skláněl, stavěl jsi k jejich počtě chrámy, bohabojně jsi žil – to je však všechno? Čím jsi vynikl nad jiné krále a lidi? Jak tedy dosáhnu věčného života?“

„Těžká věc je to, Gilgameši,“ odpověděl Utanapištim. „Neznámé jsou úradky bohů, nevyzpytatelné jsou jejich cesty. Co je na tabulce osudu, nezmění nikdo, jediné velcí bohové společným slovem, v jejich rukou je život i smrt. Kdo však shromáždí nyní kvůli tobě bohy, aby ti splnili, po čem toužíš!“

„Řekni mi, Utanapištime, ty znáš tajemství bohů,“ odpověděl Gilgameš, „prozrad' mi slovo nebo skutek, aby mi dali život, který jsi ty od nich dostal! Vyslovím slovo, které mi řekneš, vykonám skutek, který mi řekneš! Před ničím necouvnu a udělám všechno!“

„Bratrem smrti je spánek,“ řekl mu po chvíli Utanapištim, „vždyť spící a mrtvý jsou si navzájem podobní. Jestliže přemůžeš bratra smrti, přemůžeš snad i smrt, avšak bratr smrti je mnohem slabší. Tak tedy, zkus to: šest dní a sedm nocí neulehni k spánku!“

Potěšil se Gilgameš ve svém srdci nad tím, co řekl Utanapištim, a ihned se odhodlal složit tuto zkoušku.

Sotva se Gilgameš posadil na zem, zmořený cestou a zmožený útrapami, zamhouřil oči. Spánek ho ve chvíli zahalil jako dech mlhy.

„Pohleď na toho hrdinu, který se ničeho nebál, aby si zachránil život, a který chtěl vykonat všechno!“ řekl Utanapištim ženě. „Stačila malá chvíle a spánek ho přemohl. Nyní tu leží jako mrtvý.“

„Dotkni se toho člověka,“ řekla Utanapištimova žena, „dotkni se ho rukou, ať se vzbudí a vstane! Ať se ve zdraví vrátí cestou, kterou přišel, ať se ve zdraví vrátí bránou, kterou vyšel, do svého města!“

„Neuvěří, že spánku podlehl,“ odpověděl Utanapištim. „Když se probudí, řekne, že bděl, klam je lidem vlastní! Upeč mu proto každý den chléb, polož mu jej k hlavě, a každý den, jež prospí, vyznač na stěně!“

Žena udělala, co přikázal manžel. Šest chlebů upekla, každý den jeden, šest čar vyznačila na stěně; tak dlouho Gilgameš spal v jednom kuse. Když nastal sedmý den, dotkl se rukou chleba, který právě vytáhla z pece, a ihned se vzbudil.

„Právě mě začal přemáhat spánek,“ řekl Gilgameš protíraje si oči, „dotkl ses mně však rukou, a tak jsem se vzbudil. Nepodlehnu spánku, který je bratrem smrti, a přemohu i smrt!“

„Spočítej chleby, Gilgameši,“ řekl Utanapištim, „které moje žena každý den upekla a prohlédni si je dobře! Spočítej i značky, které moje žena každý den na stěně udělala! Hned ti bude známo, jak jsi složil zkoušku!“

Gilgameš vstal a spatřil šest značek, vstal a spatřil sedm chlebů. První byl tvrdý jako kámen, druhý vyschlý jako cihla, třetí rozpraskaný, čtvrtému se bělala kůrka, pátý chystal plíseň, šestý byl obstojný, sedmý byl ještě teplý a budil chuť k jídlu.

„Co si mám teď počít?“ zvolal Gilgameš. „Kam se mám obrátit? Nevyhnu se smrti, kam položím nohu, tam na mne číhá, sedí mi už v ložnici na lůžku! Srdce mi puká žalem!“

Utanapištim nato zavolal Uršanabiho. „Prokletý převozníku, proč jsi sem přivedl člověka? Ať tebou pohrdne přístav, ať tě odvrhne mořský břeh! Pohleď na něho, jaký je špinavý, jakou má na sobě zvířecí kůži! Odveď ho odsud, ať se umyje a ať se oděje do čistého roucha! A pak ho odveď do jeho města!“

Udělal Uršanabi, co řekl Utanapištim. Gilgameš zahodil lvi kůži do moře, v lázni smyl ze sebe špínu, čistým rouchem si zakryl nahotu a ozdobil si hlavu. Nato vstoupil s Uršanabim do člunu a odrazil od břehu.

V té chvíli řekla však Utanapištimova žena: „Gilgameš sem přišel s námahou a strastí! Odměň ho nějakým darem, ať se nevrátí s prázdnýma rukama do svého města!“

Když to Gilgameš zaslechl, okamžitě obrátil příď člunu, přirazil ke břehu a vyskočil na zem. Nová naděje vzklíčila v jeho srdci.

„Gilgameši, ty jsi sem přišel s námahou a strastí,“ řekl Utanapištim. „Co ti mám darovat na cestu do tvého města? Tajemství bohů ti prozradím! Je taková rostlina, jež vrací ve stáří mladost. Roste pod vodou, kořeny má jako bodláčí a trny jako růže. Když se jí zmocníš vlastníma rukama, snad najdeš život, po kterém toužíš!“

Když slyšel Gilgameš slova, jež mu řekl Utanapištim, složil mu poklonu, jaká patří bohu, a složil jí také jeho ženě. Nato požádal Uršanabiho, aby ho dovezl na místo, kde najde rostlinu, jež vrací ve stáří mladost. Za mořem s proudem vod smrti, v temné zátoce lesklé jako asfalt, si potom uvázal na nohy kameny a ihned se spustil do hloubky.

Nesmírně hluboké bylo v tom místě moře, kde rostla rostlina, jež vrací ve stáří mladost. Kameny stáhly svou tíhou Gilgameše ke dnu, kde vládla tma jako v podsvětí. Tápal rukou po dnu jako nevidomý slepec, ale až v poslední chvíli, když mu už docházel dech, ucítil píchnutí jako trnem růže. Ihned zavřel dlaň a bez ohledu na bolest rostlinu vytrhl. Nato si odřízal kameny od nohou a vynořil se na hladinu moře.

„Toto je rostlina, Uršanabi, jež dává člověku život! Vezmu ji do Uruku, tam ji dám ochutnat starcům, tak si ji vyzkouším. Když sám budu starý, sním ji a vrátí se mi mládí!“

Tak zvolal Gilgameš v nadšení, že jeho strasti a útrapy nebyly zbytečné, že dosáhl vytouženého cíle, že si navěky zabezpečil život.

S radostí v srdci se pak vypravil s Uršanabim do města Uruku.

Cestu, jež trvá měsíc a patnáct dní, Gilgameš s Uršanabim za tři dny urazili. Chleba si ulomili, až přešli vzdálenost dvaceti dvouhodin, k spánku se uložili, až přešli vzdálenost třiceti dvouhodin: tak velmi spěchali do města Uruku.

Když se už blížili k uruckému městu, spatřil Gilgameš studnu s chladnou vodou. Svlékl si šaty, položil na ně rostlinu a sestoupil dolů, aby se umyl.

Vtom ale ucítil vůni zázračné rostliny had, tiše se připlazil, odnesl ji a snědl. Nato se obrátil a svlékl ze sebe kůži.

Tehdy Gilgameš s pláčem usedl na zem a hořké ronil slzy. „Konec je všech mých snažení i útrap, všechno mé konání bylo jen vánkem větru!“

II. GILGAMESĚ A VĚČNÉ HRDINOVO JMÉNO

/TABULKA JEDENÁCTÁ, KONEC/

„Pohlédni, příteli, na velké město Uruk na březích svatého Eufratu! Projdi se po jeho širokých třídách a náměstích, prohlédni si jeho výstavné chrámy! Zastav se před Eannou, svatyní bohyně lásky Ištary, a dotkni se jejího prahu! To všechno z dávných pochází dob a nic podobného nevytvořil jinde žádný člověk.“

To řekl Gilgameš Uršanabimu, když byl na dohled cíl jejich cesty. Uršanabi mu na to odpověděl: „Velké je to město a slavné díky tvým činům! Velké věci jsi vykonal, Gilgameši, nic podobného nevykonal jinde žádný král ani člověk! Zabil jsi Chumbabu, který byl příčinou zla na tomto světě, vykácel jsi jeho cedry. Zabil jsi nebeského býka, který ničil zemi a přinášel záhubu lidstvu. Věrností jsi splácel věrnost Enkidua, a co je cennější než přátelství na život a na smrt? Velké jsi poznal též věci! Viděl jsi všechno až po hranice země, prošel jsi stepí a proplul jsi moře, zjistil jsi tajemství bohů a dozvěděl ses o potopě světa! Tvoje útrapy nebyly zbytečné, tvoje konání nebylo pouhým vánkem větru!“

„Pohlédni, Uršanabi, na velkou hradbu kolem Uruku na březích Eufratu!“ řekl Gilgameš, když přišli blíže. „Je z pálených cihel, vysoká a mocná, zdi má jako z kovu! Projdi se po ní mezi cimbuřím, sestup až k jejím základům a dotkni se jich rukou! Pochází z nedávných dob a nic podobného nevytvořil jinde žádný král ani člověk.“

„Velké jsi dokázal dílo, Gilgameši!“ odpověděl Uršanabi. „Nesmírnou hradbou jsi zabezpečil svůj lid před vojákem z jiného města a před lupičem z pouště. Budeš žít v paměti všech pokolení příchů, dokud bude stát tato urucká hradba, kterou nepřítel nedobude, ani čas nezničí!“

„Život, který jsem hledal, jsem nenašel,“ řekl na tato slova Gilgameš. „Marně jsem vykonal víc než jiní lidé, marně jsem také víc vytrpěl. Nemůže najít věčný život, kdo je z lidského plemene!“

„Nemůže najít věčný život člověk,“ ukončil tuto řeč Uršanabi, „může si však zachovat věčné jméno. Svým dílem ses stal nesmrtelným, hrdino Gilgameši.“

Mohutná urucká hradba, jejíž oslavou začíná i končí Epos o Gilgamešovi, dodnes ještě stojí. Táhne se v délce devíti kilometrů kolem někdejšího Gilgamešova města, místy je až devět metrů vysoká a devět metrů silná, základy má skutečně z pálených cihel. Také Uruk dodnes existuje. Leží na hranici stepi a pouště v jižním Iráku a je mořem trosek, z něhož vystupují do modré oblohy dva věžové nebo stupňové chrámy, Ištařin a Anův zikkurat. Jeho dnešní jméno je Varka.

Uruk se svými počátky ztrácí v ještě temnějším hlubinách věků než epos o jeho králi Gilgamešovi. Byl velkým a mocným městem, když ještě nestály Athény a Řím, když ještě nestál Babylón. Bydleli v něm lidé už před 6000 léty; když do něj vstoupili Sumerové, nejstarší historický národ na naší zeměkouli, byl pro ně téměř tak starý jako pro dnešní Araby Bagdád. Kdo jej založil, nevíme; po pěti dynastiích sumerských králů v něm vládli Akkadci, po nich Babylóňané a Asyřané, po nich Peršané, po nich Řekové a Římané, po nich Parthové, které nakonec vystřídali Arabové. Bible jej nazývá Erech, řecké prameny Orchoé; poslední starověká zmínka o něm je z 5. století n. l., kdy byl sídelním městem biskupa, který se zúčastnil sněmu v Efesu. Po dobytí Mezopotámie Araby se zprávy o něm odmlčely; do povědomí lidstva se vrátil jako zničené a vylištěné město teprve počátkem našeho století.

Zásluhu o objevení Uruku má německý archeolog Walter Andrae, asistent „velkého kopáče z Babylónu“ Roberta Koldeweye. Když se rozhodl v něm kopat, psal se rok 1902. Přitom nebyl první, kdo do něho zabořil rýč; už roku 1849 tam se stejným úmyslem přišli Angličané W. J. Loftus a H. A. Churchill, ale museli uprchnout před šípy beduinů, aniž v pahorku Varce zjistili Uruk. Roku 1903 objevil však Andrae trosky Aššuru, hlavního města starověké Asýrie, a do Uruku se už nevrátil; systematické vykopávky v něm zahájil až roku 1912 jiný Koldeweyův asistent, Julius Jordan. Tehdy však už uplynulo přes sto let, kdy vstoupil první evropský badatel do trosek Babylónu (Angličan J. C. Rich roku 1811), a přes padesát let, kdy Fran-

couz P. E. Botta objevil Dúr-Šarrukín (1843) a Angličan H. A. Layard Kalchu a Ninive (1845–1846); zhruba čtvrt století uplynulo také od prvních vykopávek v sumerském městě Lagáši (Francouzem E. de Sarzecem roku 1877) a od zahájení vykopávek ve „svatém městě“ Sumerů Nippuru (Američanem J. P. Petersem roku 1888). Objevení Uruku dovršilo tak velké archeologické výboje v Mezopotámii před první světovou válkou, které nesmírně obohatily naše poznatky o dějinách starověkého Východu. Později se mu vyrovnalo jen objevení sumerského města Uru (roku 1922 Angličanem Ch. L. Woolleyem) a města Mari na horním Eufratu (roku 1933 Francouzem A. Parrottem).

Uruk je už dlouhá léta největším archeologickým pracovištěm v celé Mezopotámii; němečtí archeologové tam mají svůj tábor již přes půl století a jsou s beduinů z kmene Tobi jeho jedinými občasnými obyvateli. Jako vedoucí vykopávek se tam po Jordani vystřídali A. Nöldeke, E. Heinrich a H. J. Lenzen; nyní je vede Jürgen Schmidt. S pomocí arabských dělníků a se štábem odborníků odkryli velkou část města; místy museli odkopat až patnáctimetrovou vrstvu písku, aby se dostali k jeho pozůstatkům. Slunce nikdy nepřestalo svítit na vrcholy Ištařina a Anuova zikkuratu; dnes však svítí, díky jejich práci, i na svatyni Eannu se zbytky čtyř chrámů, o které se mluví v eposu, i na svatyni boha Ana. Svítí i na schodiště, po nichž vystupovali králové a kněží k obětem na terasy zikkuratů, svítí na zbytky královského paláce, na hlavní náměstí i na široké třídy a na dlouhé kilometry urucké hradby, odkryté zčásti až k základům. Odkryty jsou také stovky uruckých domů s obytnými místnostmi a kuchyněmi (v nichž se topilo, jak zjistili chemikové, naftou), s koupelnami (se sedacími vanami) a s otisky rákosových rohoží na stěnách (jejichž vzory nelze od dnešních rozeznat). Pálené a nepálené cihly se skutečně podobají bochníkům chleba; na dolních a bočních stranách jsou rovné, na horních zaoblené. Našlo se i asfaltové pojivo mezi cihlami, i zbytky asfaltové dlažby, která je stejně hladká a tvrdá jako na dnešních dálnicích, ačkoli do ní praží nelitostně jižní slunce. Jen jedno dnes nesouhlasí v Uruku s popisy v Eposu

o Gilgamešovi: už to není město na březích Eufratu. Koryto řeky se od oněch dob posunulo asi o patnáct kilometrů k severozápadu; opuštění města řekou rozhodlo asi též o jeho opuštění lidmi. Bez vody není život nikde, tím méně v Mezopotámii.

Shoda mezi Urukem dnešních archeologů a Urukem krále Gilgameše je přímo fascinující; překonává ji však shoda mezi textem eposu a jeho ilustracemi z mezopotamských výtvarných památek. Na královském hřbitově v Uru vykopali Woolley sumerskou harfu z 28.–27. století před n. l., jejíž rezonanční skříň má bohatou inkrustaci; je na ní zobrazen Gilgameš mezi dvěma býky a v podobě, která se od oněch dob téměř nezměnila, a je na ní i člověk-škorpión. Ze stejné doby pochází sumerský pečetní váleček, na němž je Gilgameš dokonce dvakrát: jednou s Enkiduem a nebeským býkem, podruhé se lvem. Asi z 25. století před n. l. známe jiný podobný váleček s Gilgamešem a nebeským býkem a Gilgamešem a Uršanabim na lodi. Asi z 22. století před n. l. známe akkadský pečetní váleček s bohem Šamašem a stylizovanou dvouhorou Mašu; na jiném akkadském válečku je Gilgameš s vodou života. Ze starobabylónských dob se našla plastika Chumbabovy hlavy s vrásčitou tváří (z pozdějších i celé jeho postavy) a plaketa se zápasníky, kteří poklesli v kolenu a chytají se za pasy přesně jako Gilgameš s Enkiduem na hlavním uruckém náměstí. Z novobabylónských a novosyrských dob se zachovalo takových ilustrací velmi mnoho; k největším a nejkrásnějším patří téměř pětimetrový alabastrový reliéf Gilgameše se lvíčetem z konce 8. století před n. l., který objevil Botta v Dúr-Šarrukínu (dnešním Chorsabádu) a poslal ho do pařížského Louvru.

Tyto archeologické nálezy, doplněné množstvím dalších (válečných seker, obětních nádob, pohárů, šperků atd.), potvrzují, že v Eposu o Gilgamešovi jsou přesné realistické popisy; jiné prameny pak nasvědčují, že epos má jisté historické jádro. Není dokonce vyloučeno, že sám Gilgameš byl aspoň zčásti historickou osobností. Věrohodný doklad o jeho existenci ovšem z jeho dob nemáme. Podle sumerské tradice byl prý současníkem kišského krále Enmenbaragesiho a vedl s ním válku; existenci tohoto krále

máme však doloženo nápisem, a tuto válku rovněž. Poprvé se s Gilgamešovým jménem setkáváme na počátku 2. tisíciletí před n. l., a to v seznamu bohů (tj. zbožných panovníků) ze sumerského města Šuruppaku, o němž je i v eposu zmínka (pocházel z něho král Utanapištim). V pozdějším sumerském Seznamu králů se Gilgameš uvádí jako pátý král první urucké dynastie po potopě světa. Nejsou to nějak zvláště přesvědčivé doklady, avšak vzhledem k vzácnosti pramenů z oněch dávných dob a způsobu zaznamenávání historických událostí přece jen připouštět, že nějaký král jménem Gilgameš, který se stal později hrdinou různých epických básní, snad v Uruku skutečně vládl. Nejstarší pramen pro časové zařazení jeho vlády máme v starobabylónském nápisu krále Anamy z počátku 2. tisíciletí před n. l., v němž je zmínka o Gilgamešově hradbě. Podle tohoto nápisu i podle tvaru cihel a způsobu jejich ukládání pochází urucká hradba z konce tzv. džemdetnasrského období, tj. ze 30. až 28. století před n. l. Do těchto dob, nebo do dob o něco mladších, můžeme tedy datovat i Gilgameše – jestliže skutečně žil.

Jestliže Gilgameš žil... V právě uvedeném sumerském Seznamu králů se uvádí i doba jeho vlády: 126 let. To ovšem nevypadá nijak pravděpodobně, třebaže je to mnohem méně než doba vlády jiných panovníků, uvedených v tomto seznamu. (Například osm předpotopních králů vládlo podle ní 241 200 let, 3 měsíce, 3¹/₂ dne; Gilgamešův druhý předchůdce Lugalbanda, který byl podle eposu jeho otcem, vládl 1200 let atd.) Že byl Gilgameš synem bohyně, nemusí samo o sobě svědčit proti jeho existenci; králové a vládcové dávných dob si s oblibou nějak zlepšovali původ. A nemusí proti jeho existenci svědčit ani zpráva o výpravě do mytického cedrového lesa; může to být třeba odraz skutečné výpravy do Libanonu pro cedry na stavbu chrámu nebo paláce, neboť jejich pozůstatky z těchto dob se v Uruku našly. Co však Gilgamešovy boje s nadpřirozenými bytostmi, například s nebeským býkem nebo s obludným Chumbabou, co jeho rozmluvy s bohem Šamašem, co jeho konflikt s bohyní Ištarou? Tu už samozřejmě nejsme na rozpacích, že jde o mýty.

Ať byl Gilgameš aspoň zčásti historickou osobností, nebo jí ani zčásti nebyl, jedno je jisté: vše, co se v eposu, jehož je titulním hrdinou, mluví o Uruku, o jeho architektuře a výstavnosti, o společenském zřízení, o vztazích krále a lidu, o náboženských zvyklostech, o způsobu života atd. v oněch pradávných dobách, se dokonale kryje s archeologicky i historicky zjištěnými fakty.

Tolik tedy o složité a nadmíru zajímavé otázce, jak se má k sobě v Eposu o Gilgamešovi „báseň a pravda“. Zvláštní pozornosti si přitom zaslouhuje jedna složka této otázky, jež vzbudila mimořádný zájem vědy i veřejnosti hned po rozluštění jeho první tabulky: epizoda o potopě světa. Odpověď si tu však vyžaduje aspoň stručný přehled toho, jak tento epos vznikl.

Asyriologové od počátku tušili, že epos o Gilgamešovi není dílem jednoho člověka v jedné chvíli tvůrčí pohody. Od počátku také předpokládali, že text na tabulkách z Aššurbanipalovy knihovny není jeho původní a nejstarší, nýbrž poslední a zřejmě nejmladší verze. Nacházeli v něm totiž prvky, které nasvědčovaly, že tato verze měla řadu předloh, a zejména rozpory, které dokazovaly, že tyto předlohy nebyly vždy organicky spojeny v jednotný celek, nýbrž pouze mechanicky k sobě připojeny. Nejjasněji se to ukázalo u dvanácté tabulky, která začínala popisem událostí, jež neměly k předchozí jedenácté žádný vztah; dokonce Gilgamešův druh Enkidu v ní vystupoval jako živý, ačkoli podle osmé tabulky již zemřel. Nálezy výtvarných ilustrací k eposu navíc potvrzovaly, že Gilgameš byl hrdinou již v předasyrských i předbabylónských dobách. Pozdější objevy sumerských tabulek daly těmto tušením a předpokladům v plném rozsahu za pravdu.

Jak je dnes známo, vytvořili už Sumerové, nad nimiž se dějiny zavřely ve 21. století před n. l., několik básní k oslavě Gilgameše a jeho činů. Byly to samostatné skladby s uzavřeným dějem a navzájem na sebe nenavazovaly; před písemným zaznamenáním (určitě starším, než jsou nejstarší zachované texty) se nepochybně

tradovaly dlouhou dobu ústně. Známe celkem šest takových skladeb, z nichž čtyři se dostaly do konečného zpracování eposu: Gilgameš a Chumbaba, Gilgameš a nebeský býk, Potopa světa a Gilgameš a dub Chulup (zvaná též Gilgameš a Enkidu v podsvětí). První tři spojili neznámi zpracovatelé už ve starobabylónském období v jediný celek, přičemž je upravili ve svém duchu. Toto spojení můžeme klást podle jazykové formy a typu písma asi do 18. až 16. století před n. l. Později, asi v 15. až 12. století před n. l., byly znovu přepracovány; z těchto dob známe už také jméno jejich redaktora, babylónského kněze Sinlekeuninniho. Ze 12.–11. století před n. l. se zachovaly první fragmenty tohoto eposu v asyrské verzi; sepsány byly pravděpodobně pro knihovnu středoasyrského krále Tiglatpilešara I. (asi 1115–1093 před n. l.). Koncem 8. století před n. l. měl už text eposu rozsah jedenácti tabulek a byl pevně ustálen. Když k němu připojil kněz a knihovník novoasyrského krále Sargona II. (721–705 před n. l.) Nabuzugupken další epizodu z překladu sumerské básně o Gilgamešovi a Enkiduovi v podsvětí, neodvážil se ji zařadit na místo, kam podle obsahové souvislosti patřila, ale připojil ji zcela mechanicky na konec; tak vznikla „dodatečná“, dvanáctá tabulka. V této formě si dal epos „v souladu se starší předlohou“ opsat pro svou ninivskou knihovnu také král Aššurbanipal. Takto opsaný epos se pak dostal po Layardově objevu (doplněném objevy jeho následovníků) do rukou vědců naší doby.

Proti původním sumerským skladbám je v babylónsko-asyrském eposu o Gilgamešových činech a osudech poměrně mnoho změn. Týkají se především formální stránky, například že sumerští bohové jsou tam nahrazeni babylónskými a asyrskými (místo Inanny se uvádí Ištar, místo Utua Šamaš, místo Enkiho Ea atd.); jsou tam však i značné obsahové změny. Podle sumerských básní byl Enkidu Gilgamešovým sluhou, nikoli přítelem a druhem; Gilgameš se vypravil do cedrového lesa s padesáti vybranými muži, nikoli pouze s Enkiduem; Gilgameš zatoužil po nesmrtelnosti nikoli pod vlivem Enkiduovy smrti, nýbrž při pohledu na mrtvolu plující na Eufratu; v sumerské básni je naproti tomu zmínka

o „radě starších“, jež má nemalý význam pro historii politického zřízení dávné Mezopotámie. Rozdily jsou i u popisu potopy světa. V některých podrobnostech, například u stavby a rozměrů lodí, je mezi sumerskou předlohou a eposem téměř shoda; v eposu se však nevysvětluje, proč seslali bohové na svět potopu. Tato otázka byla pro autora nebo zpracovatele eposu zřejmě druhořadá a v dějové souvislosti nepodstatná; šlo mu o odpověď na mnohem závažnější, přímo klíčovou otázku celého eposu – zda může člověk uniknout smrti a dosáhnout nesmrtelnosti.

Epizoda o potopě světa je organickou součástí eposu a vyplňuje v něm víc než polovinu jedenácté (tj. v původní verzi poslední) tabulky; opírá se o starobabylónský překlad nebo zpracování sumerské básně o Atramchasisovi, jejímž pramenem nebo předlohou byla sumerská báseň o Ziusudrovi. Báseň o Atramchasisovi se zachovala na třech tabulkách; popisuje se v ní stvoření světa a prvního člověka, záhuba lidstva potopou a Atramchasisova záchrana. Původně nebyli podle ní na světě lidé, nýbrž jen bohové; nižší bohové se však vzbouřili proti vyšším, protože je museli živit a na ně pracovat. Vyšší bohové se nato rozhodli stvořit lidi, aby pracovali a živili je obětmi místo nižších bohů. Lidé se časem na světě rozmnožili a stali se bohům nepohodlnými, protože je rušili hlukem. Bohové je napomínali, a když se přesto nechovali tiše, seslali na ně hladomor, aby prořídli. Když ani to nepomohlo a lidé se znovu rozmnožili a rušili svatý klid bohů, rozhodli se je bohové vyhubit, seslali na ně potopu světa. Bůh vod a moudrosti Enki (babylónský a asyrský Ea) se však slitoval nad zbožným Atramchasisem a varoval ho; podle jeho pokynů si pak Atramchasis postavil loď a zachránil se na ní i se všemi příbuznými a s celým majetkem. Přitom „Atramchasis“ nemusí být jméno určité osoby; je to dost častý titul významných mužů, který znamená doslovně „Neobyčejně moudrý“, a označoval se jím také babylónsko-asyrský Utanapištim i jeho sumerský předchůdce Ziusudra. V básni o Ziusudrovi, ze které se zachoval rozsáhlý fragment, se mluví o příčinách potopy totéž co v básni o Atramchasisovi; také jiné prvky potvrzují, že byla nejstarší předlohou

k jedenácté tabulce Eposu o Gilgamešovi. Utanapištimovo vypravování je však na této tabulce mnohem podrobnější, živější a dramatictější; je jednou z nejpůsobivějších částí eposu.

V této souvislosti se vnučuje otázka: co je v Eposu o Gilgamešovi na vypravování o potopě světa pravda a co výmysl básníka? O potopě se mluví v pověstech a bájích mnoha národů (ačkoli ne ve všech a ne vždy stejně) a mluví se o ní i v bibli, posvátné knize židů a křesťanů. Přitom v bibli, v šesté až osmé knize Genesis, se o ní mluví zčásti stejnými slovy jako v jedenácté tabulce Eposu o Gilgamešovi; pouze Utanapištim se tam jmenuje Noach, čili Noe... S tím souvisí i další významná otázka, tj. v jakém vztahu je text bible k textu eposu o Gilgamešovi, resp. k jeho starobabylónským a sumerským předlohám.

Když Woolley kopal v Uru na dolním Eufratu, odkryl tam pozůstatky jednoho z nejstarších zikkuratů, trosky chrámů a veřejných budov a také velké části obytných čtvrtí města. Nespokojil se ovšem jen výzkumem nejvyšších vrstev, ale v pátém roce práce se rozhodl, že se na jednom z náhodně vybraných míst „prokope až ke dnu“, tj. k panenské půdě, kde se už nevyskytují žádné památky na život lidí. Na podzim roku 1927 dosáhli jeho dělníci hloubky třinácti metrů a hlásili, že narazili na vrstvu jemného písku a hlíny bez jakýchkoli stop po keramice nebo jiném díle lidských rukou, dokonce bez stop po popelu. Poručil však kopat ještě hlouběji a místy po dvou, místy po pěti metrech narazili opět na tvrdou půdu. Dal do ní vyhloubit velkou čtvercovou šachtu – a našel v ní úlomky keramiky, tj. doklady o životě lidí. Geologická expertiza mu potvrdila, že čistá vrstva písku a hlíny, která se i barvou odlišovala od vyšší a nižší vrstvy s nálezy, je naplavenina. Obrovská naplavenina, místy dva až pět metrů vysoká... Jak se sem mohla dostat taková naplavenina? Jedině potopou, o které vypravuje bible! A epos o Gilgamešovi. A báseň o Atramchasisovi. A báseň o Ziusudrovi...

Pro mnoho lidí to byl důkaz pravdivosti biblického vypravování o „potopě světa“. Avšak našly se i důkazy další. Krátce po Wooleym objevila anglo-americká expedice, vedená Francouzem Ch. Watelinem, která pracovala poněkud severněji v troskách královského města Kiše, podobnou vrstvu naplaveniny. Třetí takovou vrstvu našla roku 1931 americká expedice pod pahorkem Fárou, který v sobě skrývá trosky Utanapištimova Šuruppaku. Jenže – geologové ve spolupráci s archeology zjistili, že naplaveniny v Kiši a Šuruppaku nejsou ze stejné doby a že obě jsou podstatně starší než naplavenina v Uru, kterou datovali do prvních století 3. tisíciletí před n. l. Byly tedy tři potopy světa? Bible mluví pouze o jedné, výslovně však o potopě celého světa, a mezopotamské prameny rovněž. Ukázalo se ovšem, že tato potopa (resp. ani jedna z těchto „potop“) nepostihla celý svět Sumerů, ačkoli nebyl nijak velký, a naprosto ne už celou Mezopotámii. V jiných sumerských, babilónských a asyrských městech se podobné naplaveniny nenašly.

Co z toho vyvodila věda? Geologové vědí o mnoha přírodních katastrofách z nejranějších dob lidstva; vědí i o pozdějších, například o výbuchu ostrovní sopky Théry v polovině 2. tisíciletí před n. l., jež mohla dát podnět k řeckým pověstem o potopě světa a o záchraně Deukalióna a Pyrrha. Potopu světa v tom smyslu, jak se o ní vypravuje v bibli a v mezopotamské poezii, tj. že celý svět zmizel pod vodou, ze které vyčníval pouze vrchol jedné hory, jednoznačně však vylučují. Nevylučují však, ba považují za pravděpodobné a téměř nepochybné, že některé oblasti mezopotamského jihu postihly v dávných dobách katastrofální povodně. Odraz těchto povodní se dostal s náležitým zveličením, obvyklým v hrdinské poezii, do sumerských a potom babilónsko-asyrských pověstí a bájí. Z těch se pak dostal do bible.

Jistěže se lze zeptat: nebylo tomu naopak a není text bible starší a původní? Odpověď je jednoznačná – nikoli. Sama bible klade Mojžíše, jemuž připisuje autorství knihy Genesis, do 13. století před n. l.; byl podle ní současníkem egyptského krále Ramesse II. Velikého, který vládl asi v letech 1290–1224 před

n. l. Biblický text vznikl podle toho teprve o mnoho staletí po starobabilónském zpracování sumerských básní, jež vznikly o mnoho staletí před tímto zpracováním. Zdá se, že Židé se s vypravováním o potopě světa seznámili až za „babilónského zajetí“ v dobách krále Nabukadnesara II., který vládl v letech 604–562 před n. l. Tehdy je také převzali do svých „svatých knih“, a to zčásti doslovně, zčásti pozměněně, avšak v každém případě tak, že o časovém prvenství eposu o Gilgamešovi není ve vědě sporu.

Zásluhu o to, že lidstvo dnes může nazvat Epos o Gilgamešovi svým majetkem, má především Austen H. Layard (1817–1894), který objevil Ninive a v něm Aššurbanipalovu knihovnu, a George Smith (1840–1876), který objevil v této knihovně, dopravené z Ninive do Londýna, první tabulky eposu. K nim se připojují desítky a stovky mužů (i několik žen), kteří zasvětili svůj život archeologickým výzkumům pod sluncem Mezopotámie a asyriologickým studiím ve vědeckých ústavech Evropy a Ameriky.

Nestačilo totiž tento epos jen objevit; aby se zpřístupnil lidem naší doby, musel být přeložen. A aby mohl být přeložen, bylo nutné porozumět písmu a jazyku, v němž se zachoval. To znamenalo rozluštit klínové písmo, jež vzniklo na přelomu 4. a 3. tisíciletí před n. l. a postupným vývojem se značně změnilo. Znamenalo to také rozluštit jazyky, jež tohoto písma používaly, a tyto jazyky byly nejen mrtvé, jako například latina, ale i zapomenuté. Vytvořit předpoklady pro překlad tohoto eposu se tak rovnalo úloze vyřešit rovnici se všemi neznámými, což je, jak známo, nemožné. Ve skutečnosti to bylo ještě nemožnější: takovýchto rovnic byla tu celá řada, všechny se všemi neznámými... Zní to neuvěřitelně, ale tuto úlohu, před kterou by kapituloval nejdokonalější elektronický počítač, lidé vyřešili. Trvalo to zhruba půl století.

Klínové písmo vytvořili Sumerové, a to z původního piktografického písma, tj. z obrázkových znaků, které vyjadřovaly celá

slova zobrazením příslušných předmětů. V piktografickém písmu znamenal obrázek ryby rybu, obrázek klasu obilí atd.; daly se v něm však vyjádřit i pojmy a slovesa (například obrázek slunce mohl též znamenat „světlo“ nebo „den“, obrázek pluhu „orat“). Mezi obrázkovým znakem a zvukovým vyjádřením nebyla ještě v tomto písmu souvislost; došlo k ní teprve tehdy, když se znaků pro jednotlivé předměty začalo používat (samostatně nebo ve složení) pro jiná, avšak stejně znějící slova. Například vlnovka znamenala vodu; voda se řekla sumersky „a“, a tak vlnovka mohla znamenat i samohlásku „a“. Současně s touto fonetizací znaků probíhala i jejich stylizace a typizace, tj. zjednodušování a tvarově sjednocování. Například slovo „vůl“ se vyjadřovalo v sumerském piktografickém písmu dosti věrným obrázkem volské hlavy; postupně zbyl z ní obrys se dvěma čárkami k označení rohů () , nakonec se tento obrys zjednodušil na trojúhelník s čárkami () , přičemž přechod od psaní ve sloupcích ke psaní v řádcích vedl k jeho otočení (). Od nejstarších dob se tímto písmem psalo na navlhčené hliněné tabulky (papyrus v Mezopotámii nerostl a pergamen nebyl tehdy ještě vynalezen), a to zastřeným rákosem. Tato technika psaní vedla i k nahrazení původních zaoblených znaků rovnými čarami, které byly při zatlačení špičky písátka do hlíny poněkud hlubší a širší, takže připomínaly „klíny“. Od tohoto jejich vzhledu pochází i novověký název tohoto písma; dal mu je v 17. století Angličan Thomas Hyde.

Sumerské klínové písmo, první fonetické písmo na světě, převzali Babylóňané a Asyřané, přizpůsobili však jeho vyjadřovací formy své řeči, která patřila do semitské jazykové skupiny a byla značně rozdílná od nesemitské sumerštiny. Později je převzali i Elamité, Urartejci, Chetitě, Peršané a jiné národy Blízkého východu; všechny si je opět přizpůsobili. Kromě toho došlo v něm i k vývojovým změnám; například výše uvedený sumerský znak se psal ve starobabylónštině ještě , avšak v novobabylónštině a v asyrštině . Přitom zvukový význam těchto znaků nebyl stejný; například znak se mohl číst jako slabika „kur“, „mat“, „šat“, „nat“, „gir“ i jinak, ale jako slovo mohl

znamenat též „matu“ (země) nebo „šadu“ (hora). (Něco podobného je i u dnešního používání latinského písma: naše „j“ se čte v angličtině zpravidla „dž“, ve francouzštině „ž“, ve španělštině „ch“ atd.) Některé znaky neměly naproti tomu žádnou zvukovou hodnotu, tj. nečetly se, neboť sloužily pouze k označování významu nejednoznačných slov; jiné zas na rozdíl od našich zvyklostí v tomto písmu chyběly (například rozdělovací znaménka). Přitom rozluštění těchto písem a jazyků bylo jen počátkem práce novověkých badatelů; museli zrekonstruovat celý systém písma v jednotlivých jazycích a v jednotlivých dobách, museli zjistit význam mrtvých slov a sestavit z nich slovník, museli zrekonstruovat gramatiku všech těchto řečí... Jejich úkol byl tím těžší, že se při jeho řešení nemohli opírat o žádný jiný jazyk, že neexistoval překlad žádného klínopisného textu do kteréhokoli známého, třebaš mrtvého jazyka. Když luštil Champollion egyptské hieroglyfy, měl k dispozici tzv. Rosettskou desku s egyptskými nápisy a jejich překladem do řečtiny; luštitelé klínopisných textů měli k dispozici pouze klínopisné texty.

První klínopisné texty opatřil evropským učencům Ital Pietro della Valle roku 1626; nepocházely však z Mezopotámie, nýbrž z Persepole (v dnešním jižním Íránu), kam se dostal na svých dobrodružných cestách po Blízkém východě. Další přinesl koncem 17. století Němec Engelbert Kämpfer a Holanďan Cornelis de Bruin, o sto let později pak německý cestovatel v dánských službách Carsten Niebuhr. Nápisy, které uveřejnil Pietro della Valle, se staly roku 1802 východiskem k prvnímu úspěšnému rozluštění několika písmen z klínopisného textu. Německý učitel Georg Grotefend (1775–1853) usoudil, že pocházejí-li tyto nápisy z Persepole, jsou asi perské, a pocházejí-li z královského paláce, obsahují asi jména králů; tato jména sice v perském znění neznal, ale předpokládal, že se od jejich známého řeckého znění nemohla příliš lišit. Důvtipným postupem, který připomínal řešení rebusu, našel skutečně jména krále Dáreia a Xerxa (persky zněla Darajaváuš a Chšajarša), a podle jejich připojených titulů uhodl správný význam deseti písmen. Dále se už nedostal, a v té

době ani jiný luštitel. Pokrok tu umožnily až nálezy nápisů s dlouhými souvislými texty a množstvím osobních a zeměpisných jmen.

Z desítek významných badatelů, kteří šli jinými cestami než Grotefend a rozluštili několik dalších písmen, uvedme jen Dána R. Ch. Raska, Francouze E. Burnoufa, Nora Ch. Lassena, Dána N. L. Westergaarda, Angličana E. Norrisse. Rozhodující krok k rozluštění mezopotamských textů učinil až Angličan H. C. Rawlinson (1810–1895), který objevil za svých cest po Blízkém východě (jako zpravodajský důstojník) velký nápis krále Dárcia I. v Behistune. Okopíroval jej a přistoupil k jeho luštění jako k zašifrované špiónážní zprávě; zjistil, že je ve třech jazycích a podle osobních jmen určil význam více než padesáti znaků perského textu. To mu umožnilo pokročit i v luštění dvou dalších textů, z nichž jeden byl v elamštině a druhý v babylónštině. Rawlinsonovy úspěchy a nálezy mezopotamských klínopisných textů, zejména při Bottových a Layardových vykopávkách, vytvořily příznivé předpoklady pro definitivní rozluštění babylónštiny a asyrštiny; zasloužil se o to opět především Rawlinson a pak jeho krajan W. H. Fox-Talbot (známý vynálezce „talbotypie“), Ir E. Hincks a Francouz německého původu Jules Oppert (1825–1905). Nakonec došlo i na sumerštinu: průkopnická úloha tu připadla opět J. Oppertovi. V šedesátých letech minulého století byla věda tak daleko, že na světě existoval už asi tucet lidí, kteří uměli přečíst a lidem nového věku přeložit každou dostatečně zachovanou mezopotamskou písemnou památku.

Po tomto pionýrském období asyriologie (jak se tato věda začala ne zcela přesně nazývat) přišlo období zpřesňování a prohlubování poznatků. Na univerzitách ve Francii, Anglii, Německu, Skandinávii a později ve Spojených státech, Rusku i jiných zemích vznikly katedry asyriologie. Desetitisíce klínopisných tabulek, uložených v muzeích z dřívějších vykopávek, se staly předmětem výzkumu vysoce specializovaných vědců. Nové archeologické výpravy přinesly další desetitisíce a statisíce tabulek, jejichž postupné zpracování umožnilo neobyčejně rozšířit novověké vědomosti o starověké Mezopotámii. Dozvěděli jsme se o ní více,

než o ní věděli Řekové a Římané, kteří měli k ní o 2000 let blíže: o jejich dějinách a vývoji společenského zřízení, o jejím hospodářství, právu, o její matematice a astronomii, o její náboženské i odborné literatuře, o její poezii. Mezi jiným, roku 1872, i o jejím největším básnickém dile, Eposu o Gilgamešovi.

Layard a Smith se prvního vydání Eposu o Gilgamešovi nedožili; vyšlo až koncem 19. století a obsahovalo celý text dvanácti tabulek z Aššurbanipalovy knihovny. Tento text byl však značně zlomkovitý; mnohá místa v něm chyběla, jiná byla poškozena a nedala se přečíst, mnohé výrazy se nedaly vysvětlit. Roku 1902 přibyl k němu rozsáhlý doplněk: německý asyriolog B. Meissner koupil na trhu v Bagdádu tabulku se starobabylónským textem, který zčásti doplňoval asyrský text z desáté tabulky (včetně pasáže, kde krčmářka Siduri propaguje svůj hedonistický světový názor). Roku 1906 vykopal německý asyriolog H. Winckler v troskách Chattuše, hlavního města chetitské říše (v dnešním středním Turecku) královský archiv s mnoha tisíci tabulek, mezi kterými byly i úryvky chetitského překladu tohoto eposu; doplňovaly zejména mezery v první a sedmé tabulce. Později se našly starobabylónské doplňky některých chybějících míst na tabulkách ve sbírkách Pensylvánské a Yaleovy univerzity v USA, které pocházely ještě z dob Petersových vykopávek v Nippuru. Nové fragmenty, většinou babylónské a zčásti asyrské, přinesli pak američtí archeologové z Nebtunu (východně od Bagdádu) a Charránu (v jiho-východním Turecku). Současně se objevovaly i sumerské předlohy k eposu, zejména při anglicko-amerických vykopávkách v Uru a německých vykopávkách v Uruku, které umožňovaly vysvětlit některá jeho nejasná místa a odkrýt historii jeho vzniku. Poslední známé doplňky (ke čtvrté tabulce, kde se podrobně popisují Gilgamešovy sny) vyšly zcela nedávno – z pozůstalosti německého asyriologa B. Landsbergera z Chicaga, vydané v Paříži roku 1970.

Epos o Gilgamešovi, jak jej dnes známe, sestává tedy ze stovek fragmentů z různých míst a dob i z různých vývojových etap asyrštiny, babylónštiny, chetitštiny a sumerštiny. Originály asyr-

ských tabulek jsou z největší části v Londýně, babylónských v Berlíně a Bagdádě, sumerských ve Filadelfii a Chicagu, che-titských v Istanbulu a Ankaře; některé tabulky a jejich zlomky jsou také v Paříži, New Havenu a Oxfordu. Přitom několik řádků jedné tabulky je třeba v americkém muzeu a jejich pokračování je o deset tisíc kilometrů dále, třeba v Iráku nebo Turecku. Některé tabulky dnes už ani neexistují, protože se rozpadly nebo ztratily, ale jejich objevitelé je naštěstí opsali, takže je známe aspoň z jejich deníků. Text tohoto eposu je doslovně roztroušen po celém světě – jako by tak symbolizoval, že je to dílo, jež patří celému lidstvu.

Byla to nesmírná práce skutečně mezinárodního kolektivu vědců, která vzkřísila ze zapomenutí prastarý Epos o Gilgamešovi. Dnes se může kdokoli s ním seznámit v překladu do kteréhokoli světového jazyka; roku 1900 vyšel jeho překlad do němčiny od P. Jensena, roku 1907 do francouzštiny od E. Dhorma, roku 1919 do ruštiny od N. S. Gumilova, roku 1928 do angličtiny od R. C. Thompsona. Od těch dob se objevila řada dalších překladů do těchto i jiných jazyků, pochopitelně podle novějšího stavu bádání a úplnějších. Roku 1958 vyšel i jeho první překlad z klínopisných originálů do češtiny (od L. Matouše) a roku 1972, ke stému výročí jeho návratu do povědomí lidstva, také do slovenštiny.

Oč by bylo lidstvo chudší, kdyby se byl tento velkolepý epos ztratil! Neexistovalo ve starověké Mezopotámii básnické ani jiné umělecké dílo, které by jej významem převyšovalo: byl výtvozem mnoha generací tamějšího lidu, vyjadřoval jeho představy, názory, zájmy a ideály, působil na jeho smýšlení a jednání, dokumentoval a zpětně ovlivňoval jeho estetické citění. Svým významem přesáhl dokonce hranice Mezopotámie a mnohé jeho prvky pronikly do folklórní i literární tvorby jiných národů. Ačkoli vznikl v úplně jiných společenských podmínkách a pro lidi úplně

jiných dob, poskytuje dodnes umělecký požitek: jsou v něm skvělé metafory, má přímo rafinovaně promyšlenou osnovu, střídají se v něm barevné popisy s dramatickými scénami, vyniká bohatstvím a výstižností výrazů i hloubkou myšlenek. Stará krása se v něm stejně dobře snáší s novou jako stará a nová moudrost.

Co nás na tomto eposu snad nejvíc uchvacuje, je odvaha, se kterou jsou v něm vytyčeny základní otázky lidského života. A nejen vytyčeny, ale též zodpovězeny. Nic není podle jeho veršů na světě pro člověka jisté; jistá je jediné jeho smrt. Každý, kdo se jednou zrodil, dobrý nebo špatný, silný nebo slabý, vznešený nebo bídný, „musí si lehnout a nikdy víc nevstane“. Je však tvář v tvář této jediné jistotě „všechno konání lidské pouze vánkem větru“? Jsou hodnoty, které stojí za to, aby člověk žil? Má se snažit „zabezpečit si jméno“, anebo jen „plnit si žaludek, ve dne v noci se bavit“? Je smyslem života život, život pro vlastní potěšení, život ku prospěchu bližních, život ve službě bohům, nebo je smyslem života příprava na smrt a záhrobí? Má člověk proti osudové jistotě smrti bojovat, nebo se má s ní smířit, má naději dosáhnout nesmrtelnosti? Gilgameš se rozhodl dosáhnout nesmrtelnosti a její hledání je vlastně základní osnovou celého eposu. Se svým druhem Enkiduem vykonal činy, jimiž se zasloužil o lidstvo: zabil obrovského býka, který z dopuštění bohů ničil vše na zemi, zabil obludu Chumbabu, který byl původcem všeho zla na zemi. A vybudoval kolem svého města nedobytnou hradbu, devět kilometrů dlouhou, devět metrů vysokou a devět metrů silnou, kterou opevnil více než devíti stovkami věží, aby tak navždy uchránil svůj lid před nepřítelem. Myšlenka, že nesmrtelnost si může člověk zabezpečit činy, kterými se zaslouží o lidstvo a vlast, není malá. A nejen pro doby před čtyřmi nebo pěti tisíciletími ...